

ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมพระธาตุคำปู่

บทนำ

ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม เกิดขึ้นมาจากผลผลิตของโครงการเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการในลุ่มน้ำชี ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยใช้พื้นที่วัฒนธรรมบ้านขวาวเป็นพื้นที่วิจัยในการศึกษา จากผลของการศึกษาในโครงการนี้ ได้ค้นพบว่ามีคามจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสนับสนุนสำนึกและความเชื่อมั่นร่วมกันในวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น จากการสร้าง การคัดเลือก การผลิตซ้ำ การนำมาใช้ของคนในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋มให้เป็นรูปธรรม ในรูปของหนังสือหรือตำราที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน หลักสูตรของท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญในปัญหานี้อย่างมาก ต้องการให้คนในพื้นที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมตนเอง เห็นและเข้าใจการเคลื่อนไหวทางเส้นทางชีวิตที่ตนเองสร้างขึ้นและได้คัดเลือกวัฒนธรรม ในการนำมาเอามาใช้ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านสังคมวัฒนธรรมตนเองที่เกิดขึ้นมาในปัจจุบันและในอนาคต

หนังสือเล่มนี้ได้ออกแบบจาก จิตสำนึกและเส้นทางชีวิตของคนในพื้นที่ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่ได้สร้างเส้นทางวัฒนธรรมของตนเองขึ้นมา เส้นทางของการปรับตัวของตนเองและสถาบันทางสังคมที่เกิดขึ้นมา เป็นผลมาจากการพยายามสร้างวัฒนธรรมที่เป็นเฉพาะของตนเองจากความเป็นคนในพื้นที่เดียวกันต่อความเชื่อต่อพระธาตุคำบุ๋ม ไทเฮา การปรับตัวให้เข้ากับสภาพระบบธรรมชาติที่เกิดขึ้นล้อมรอบตนเอง โดยเฉพาะความสำคัญของ ลุ่มน้ำชี(หลง) น้ำยังและเพื่อนบ้านเรือนเคียง ไม่ว่าจะเป็นบ้านดอนกลาง ค้อเหนือ กล้วย ดอนกลอย และพื้นที่ท้องถิ่นอื่นๆที่ได้แลกเปลี่ยนทรัพยากรร่วมกัน โดยเฉพาะบ้านท่งและบ้านโคก จิตวิญญาณและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาเป็นตัวตนของระบบสังคมวัฒนธรรม ได้สร้างประวัติศาสตร์ของตนเอง มีหน้าที่ประกันกิจกรรมในชีวิตสังคมของคนในพื้นที่

ศูนย์กลางความคิดในหนังสือ ให้เข้าใจความคิดและความสามารถของคนที่เชื่อต่อพระธาตุคำบุ๋ม ไทเฮาในการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติ และธรรมชาติได้มีส่วนในการกำหนดการสร้างเส้นทางชีวิตเศรษฐกิจและสังคมของคน ซึ่งผูกพันกับความเชื่อในด้านวัฒนธรรม กลายเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของคนในพื้นที่ โดยกำหนดอาณาบริเวณของวัฒนธรรมตนเองขึ้นมา นั่นคือวิถีคิดและเส้นทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นมาของไทเฮา

หนังสือเล่มนี้ผ่านการถ่ายทอดมาจากการสัมภาษณ์และการศึกษาชีวิต ประวัติส่วนตัวของคนในพื้นที่ สถานที่สำคัญในพื้นที่และองค์กรต่างๆที่เกิดขึ้นมาไม่เป็นทางการในพื้นที่ (สถาบันครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน) สำหรับนำมาใช้ในการศึกษา อ้างอิงนั้น ควรที่จะเอามาใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากับคนในพื้นที่ที่ประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของตนเองเพื่อให้ผู้เรียน ได้เข้าใจปัญหาที่มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันผู้ที่ถ่ายทอดหรือขัดเกลา ควรให้ความสำคัญกับความคิดและจิตสำนึกของคนในพื้นที่มากเป็นพิเศษ เพราะว่าเนื้อหาทั้งหมดเกิดขึ้นมาจากคนในพื้นที่เป็นหลักแม้ว่าหลักฐานหรือข้อมูลเกิดขึ้นมาจาก

การเล่า เนื้อหาและการรับรู้ในหนังสือเล่มนี้เหมาะกับการอ่านประกอบรายวิชาสำหรับนักเรียนตั้งแต่ชั้นม.1ขึ้นไปและผู้ที่ให้ความสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเอง

ชินสัค สุวรรณอัจฉริย

มิถุนายน 2546

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	
บทที่1.เรามาจากไหน เราอยู่ที่นี้ได้อย่างไร	1
• ดำเนินความเชื่อและหลักฐานของเรา	1
• ความเป็นไทเฮา	3
บทที่2.ระบบพื้นที่ที่นำมาหากินกับการปรับตัวของเรา	11
• ระบบพื้นที่ที่นำมาหากินกับการนำมาใช้	11
• การปรับตัวในเส้นทางชีวิตของไทเฮา	15
บทที่3.ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม	21
การพึ่งพาชี(หลง)และท้องนา(ปลา ข้าว=แขนขาของเรา)	21
➤ สังคมวัฒนธรรมของไทเฮา	25
• ไทเฮาทรัพยากรที่สำคัญในสังคม	27
• ซึ่งเป็นความหมายของเครือข่ายทางสังคม ของเพื่อนบ้าน	34
• เสี้ยวคือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและกระจายทรัพยากร	39
การปรับตัวการใช้ธรรมชาติ	43
• การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ	43
• การปรับตัวท่ามกลางความสัมพันธ์ระบบตลาด	52
1.การพึ่งพาแรงงานในครัวเรือน	53
2.การเข้าสู่ตลาดแรงงาน	54
3.การประกอบกิจกรรมส่วนตัว	58
4.การเป็นผู้ประกอบการ	61
5.การอพยพแรงงาน	64
➤ สังคมวัฒนธรรมของระบบตลาด	66
• การให้ที่คงอยู่และเปลี่ยนแปลงไป	67
• การพึ่งพากันช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวปัจจุบัน	72
บทที่4.อนาคต:พื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบู	80
➤ การผลิตซ้ำอาชีพให้เกิดขึ้น	80

➤ การคัดเลือกวัฒนธรรมที่เอาตัวรอด	86
• ช่องทางใหม่ในการระดมทรัพยากร	86
• เครือข่ายธุรกิจ	93

บทสรุป	100
--------	-----

บทที่1.เรามาจากไหน เราอยู่ที่นี้ได้อย่างไร

- ดำเนินความเชื่อและหลักฐานของเรา
- ความเป็นไทเฮา

ดำเนินความเชื่อและหลักฐานของเรา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าความทรงจำของบรรพบุรุษในพื้นที่โดย พ่อใหญ่ครูบัว กองคำ แห่งบ้านดอนกลอย อำเภอเมืองจังหวัดยโสธรได้ให้ความรู้กับเราว่า ความเป็นมาของพื้นที่วัฒนธรรม ท่านรับฟังต่อมาก็ได้จากเจ้าอาวาสวัดบ้านดอนกลอยสมัยที่ท่านบวชเป็นพระเมื่อหนุ่ม มีใจความที่ระลึกย้อนได้ดังนี้

บ้านดอนกลอยก่อตั้งโดย “เฒ่าเฮอะ”(ท้าวเฮอะ) ได้นำพาพรรคพวกจำนวน

รูปภาพพ่อใหญ่ครูบัวผู้ให้ข้อมูล

ประมาณสิบครอบครัวอพยพมาจากบ้านบึงมะแลง(พ่อใหญ่ครูบัวบอกว่าอยู่ในเขต อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ในปัจจุบัน ท่านเคยไปที่บ้านบึงมะแลงนี้แต่คนที่นี่ลืมนกันหมดมีคนที่นี่แก่มาก ๆ คนหนึ่งที่บอกว่าเคยมีพ่อแม่เล่าให้ฟังถึงการอพยพหนีศึกหนีเสือของชาวบ้านนี้อยู่ แต่ก็ไม่ได้รายละเอียดมากนักเพราะแก่มากจนแทบไม่มีแรงคุย)

การอพยพในครั้งนั้น ได้ใช้น้ำเป็นเส้นทางในการเคลื่อนตัว เพราะสมัยนั้นไม่มีถนนที่จะใช้สัญจรได้เลย แม่น้ำชีในความหมายของผู้อพยพคือ ความหวังที่จะรอดและโอกาสในการที่จะมีชีวิตใหม่ เพราะนอกจากการประกันว่าถ้าเดินทางตามแม่น้ำนั้นต้องมีสัตว์น้ำให้กินแน่ ๆ แล้วการเดินทางทางน้ำยังรวดเร็วที่สุดอีกด้วย นั่นก็คือ การอพยพครั้งนั้นไม่ใช่การเคลื่อนย้ายตามฝูงปลา(ที่มีอยู่มากมายเหมือน ๆ กันหมด)หรือความบังเอิญใดทั้งสิ้น เพราะเป็นการย้ายที่ให้ความหมายว่า แม่น้ำชีคือทางรอด นี่คือจิต วิญญาณ บรรพ

บุรุษที่มีต่อแม่ น้ำชีของชาวบ้านดอนกลอย “ก็มากันตามน้ำเรื่อย ๆ ปลาก็ไม่อดไม่ยาก หิวเมื่อใดก็ได้กินเมื่อนั้นตามแต่พึงผู้เฒ่าเขาพูดมา”¹

เฒ่าเฮอะ ได้พาพรรคพวกเดินทางมาจนถึงที่บริเวณแห่งหนึ่งเป็นที่ดอนสูง ใหญ่ริมแม่น้ำชีที่แยกสายจากชีสายหลัก(ชีหลง) ที่ดอนแห่งนั้นมีหนองน้ำอยู่รายรอบ ที่ลุ่ม และ ป่าที่เต็มไปด้วยมันและกลอย ด้วยภูมิประเทศที่ง่ายต่อการบรรลุถึงการปรับตัวของคนกับ ธรรมชาติ ดังได้เล่าให้เราฟังว่า “เผื่อนพากันมา ทางน้ำว้าวควายก็ไม่มี มีแต่บักจอก(จอบ)เสียม ทางน้ำก็มีเรือมีแห ตอนที่บวช หลวงพ่อก็ได้เล่าให้ฟังว่า มาตั้งบ้านเพราะน้ำท่วมไม่ถึง แต่ว่ามีน้ำมีหนองหลาย”² ทำให้เฒ่าเฮอะและพวกตัดสินใจเลือกที่แห่งนี้เป็นที่ลงหลักปักฐาน ในที่สุดหลังจากเดินทางเพื่อหาทางรอด ดังนั้น **ทำเลแห่งนี้ในความหมายของคนสมัยแรก** ตั้งถิ่นก็คือสถานที่ ที่พวกเขาสามารถมีชีวิตรอดและดำรงชีวิตอยู่ได้ หรือที่ ที่ปลอดภัย นั้นเอง

ทำเลใหม่นั้นมีตัวชี้วัดให้เห็นถึงทางรอดและเหตุผลในการตั้งถิ่นฐาน ดังนี้

- ทำเลริมน้ำหมายถึงความสะดวกในการหาอาหารจากน้ำ และการมีแหล่งอาหารให้ใช้แรงไปแลกเปลี่ยนมาบริโภคได้ทุกเวลาที่ต้องการ
- ทำเลที่เป็นดอนยกตัวสูงแม้ว่าจะอยู่ริมน้ำแต่ก็มีปัญหาจากน้ำท่วมเพียงบางครั้งเท่านั้น ที่หนักจริง ๆ จึงจะท่วม
- การมีหนองน้ำและที่ลุ่ม หมายถึงโอกาสที่ง่ายในการควบคุมน้ำและใช้น้ำในการทำนาและพื้นที่หนองยังใช้ทำนาได้เป็นอย่างดีโดยไม่ต้องถางป่าทำนาเพิ่มมากนัก
- ทำเลที่ป่ามีมันมีกลอยอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านสามารถกระจายเวลาไปสู่งานที่หนักและซับซ้อนมากกว่าการหาอยู่หากิน เช่นการบุกเบิก หรือการสร้างศูนย์กลางทางสังคมของเขา และเป็นการประกันว่าหากข้าวของเขาหมดไม่ว่าจะฝนแล้งหรือน้ำท่วม เขาก็สามารถเข้าดงไปหากกลอยมากินแทนข้าวได้(ดูภาพที่ 1)

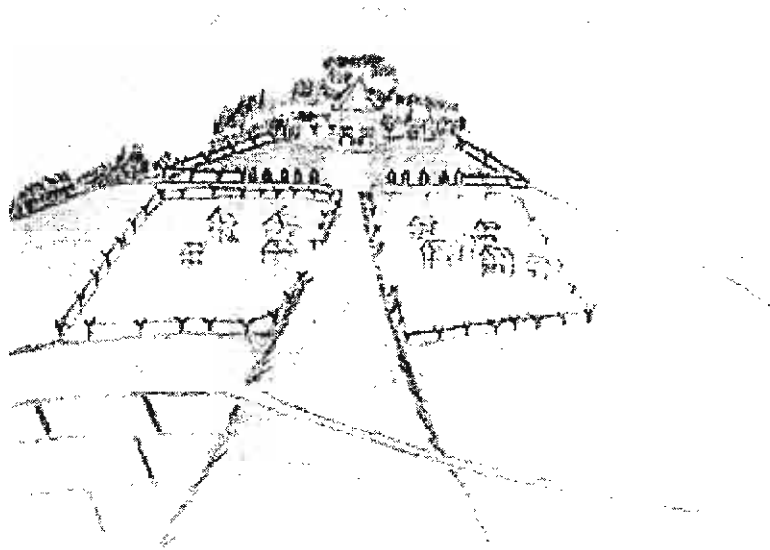
นั่นเป็นวิธีคิดในการเลือกพื้นที่ให้ความหมายว่า ดนสามารถมีความสะดวกต่อการปรับตัวได้สูง เป็นความคิดของคนบ้านดอนกลอยในช่วงเวลาของตั้งถิ่นฐาน ซึ่งบ่งบอกมาในความหมายของคำว่า บ้านดอนกลอย แสดงถึงการเลือกและให้ความหมายในสิ่งที่คิดว่าสำคัญ ของพื้นที่ นั่นคือภูมิประเทศที่สูงน้ำท่วมหมู่บ้านยาก และป่าที่มีมันกลอยอยู่สมบูรณ์ ซึ่งเป็นคลังอาหารหลักในช่วงตั้งถิ่นฐานแรกๆ และเป็นอาหารสำรองในเวลาต่อมาเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ ดังนั้นการกำหนดสถานที่ตั้งดอนเจ้าปู่ จึงเลือกที่ๆ ใกล้เคียงน้ำที่สุด ซึ่งน้ำท่วมไม่ถึงและป่าที่เต็มไปด้วยกลอยและมันต่างๆ คือ ให้ที่ๆ ดีที่สุดสำหรับเป็นอาณาเขตที่ตั้งถิ่นฐาน ได้สร้างจริยธรรม

¹ พ่อครูบัว กองคำ อายุ 82 ปี .วันที่สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2544

² พ่อครูบัว กองคำ อายุ 80 ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันที่อาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

ต่อการปรับตัวเข้าใช้ธรรมชาติ เพื่อการอยู่รอดร่วมกัน การรักษาพื้นที่ ที่ดีที่สุดไว้ โดยผ่านเรื่องราวของความศักดิ์สิทธิ์และสิ่งที่นับถือร่วมกันนั้น จึงเป็นที่มาของคำว่า “ดอนกลอย” เป็นความหมายทั้งความหมายเชิงกายภาพและในเชิงสัญลักษณ์ต่อสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิต เพราะเป็นสองสิ่งที่ให้อาาคตและประกันถึงการอยู่รอดของชีวิตของเขา และเป็นสิ่งที่มีความหมายที่เข้มข้นลึกซึ้งแก่คนที่ใช้พื้นที่นี้มากที่สุด ดังนั้นที่นี้จึงได้ใช้ชื่อว่า “บ้านดอนกลอย” ซึ่งเป็นความหมายของเขตแดนพื้นที่ของตนเองที่มีอยู่บอกพื้นที่ที่นำมาหากิน ในเรื่องจิตสำนึกทางสังคม ของคนบ้านดอนกลอย

ภาพที่ 1.การตั้งถิ่นฐานแห่งแรกบนป่าดอนกลอย

นี่คือจุดเริ่มต้นของคนบ้านดอนกลอย ก่อนที่เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม พระธาตุคำบุ หลังจากการตั้งถิ่นฐาน ก็เริ่มการอพยพตั้งถิ่นฐานรอบข้างจนเป็นบ้านต่าง ๆ รอบข้าง แต่จุดที่สำคัญที่ทำให้คนในพื้นที่มีความผูกพันและนับถือร่วมกันพระธาตุคำบุ คนบ้านดอนกลอยกับบ้านอื่นๆ เช่น บ้านท่าเยี่ยม บ้านแจ้งน้อย บ้านกล้วย บ้านค้อ บ้านดอนกลาง บ้านสำโรง บ้านดอนยาง บ้านคำน้ำสร้างมีพระธาตุคำบุเป็นสัญลักษณ์ ความเป็นไทเฮาดำนาน ความเชื่อ ไทเฮาได้สร้างตำนานร่วมกันขึ้นมาและนับถือร่วมกัน เป็นการขัดเกลา เป็นความหมายร่วมกันของไทเฮาให้เป็นพวกเดียวกัน

ความเป็นไทเฮา

มาจากตำนานพระธาตุคำบุที่มีความเชื่อว่า

“ผู้เฒ่าผู้แก่เข่าว่ากันว่า ท่านบุ(มุต)ขึ้นมาจากใต้ดิน เคยมีคนจะขโมยของของท่านไปแล้วก็โดนสาปให้ตายเดี๋ยวนั้นเลย ไทเฮาเดียวกันนี้ก็เชื่อท่านมากกว่ามี

ความศักดิ์สิทธิ์และถือว่าพวกเขานั้นเป็นลูกหลานของยาพ่อใหญ่ธาตุด้วยกัน สมัยก่อนนั้นเราจึงต้องทำทาง ต่อท้องทุกปี เพราะต้องทอดกฐินด้วยกันและต้องไปสรงธาตุทุกปี การไปสรงธาตุที่วัดธาตุในสมัยนั้นผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะมาคุยมาสนุกกันกับเพื่อนรุ่นเดียวกันได้ฟังหมอลำเขาบอกบาปบุญคุณโทษผลาอาณิสต์ พวกผู้บ่าวผู้สาวก็จีบก็เล่นกัน พวกผู้บ่าวถ้ามีภรรยาบ้านไหนก็จะหาเสียวบ้านนั้นให้ขึ้นสาวให้ บางทีก็กินเหล้ากันแล้วก็ตีกันแต่ก็ไม่ได้ถึงกับฆ่าฟันเอาชีวิตกัน พอหายเมาแล้วก็ไปเป็นเพื่อนกันเหมือนเดิม ส่วนเด็กเล็กเด็กน้อยพ่อแม่ก็จะพาไปให้รู้จักพี่น้องบ้านอื่นแล้วมันก็ได้วิ่งเล่นด้วยกัน สมัยนั้นคนมากันมากจริง ๆ เห็นหน้าพี่น้องทุกบ้าน ในงานสรงธาตุนี้ล่ะ”³

และมีพิธีกรรมของตนเองที่ใช้เฉพาะพื้นที่คือ การรับรู้ความเข้าใจทางจิตใจที่ผ่านระบบพิธีกรรมหรือการบวงสรวงที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือสถานที่ที่เป็นสุสานของไทเฮา หรือการนำมาซึ่งเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หรือนำมาซึ่งในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อการประกันการดำเนินชีวิตของตนเองให้ สอดคล้องกับการปรับตัวกับพื้นที่ที่เข้ามาหากินนั้น โดยใช้

- ดอนเจ้าปู่ ,วัดพระธาตุคำบุ
- น้ำยัง

นอกจากนั้นคนในพื้นที่มีศูนย์กลางทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นมาจากการยอมรับของคนในพื้นที่ มีแหล่งที่มาในอดีตที่สร้างโลกนิยายความเชื่อเกี่ยวกับสังคม ดำเนินนั้นได้กำหนดความเป็น พวกเดียวกัน ซึ่งความหมายนี้ได้บ่งบอกเขตแดนทางจิตใจร่วมกันของสมาชิกในพื้นที่ คือ มีอุดมการณ์ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบ แสดงออกมาในรูปแบบของการส่งสรวงลูกหลาน “ก็เป็นพี่น้องกันหมด ไปบ้านคือ บ้านแจ้ง ยามบุญ ก็บ่อดที่อยู่ทีกินมีแต่บ้านพี่บ้านน้อง”ในการเป็นเครือญาติกันระหว่าง ท้องถิ่นต่าง ๆ (หมู่บ้านต่อหมู่บ้าน)ภายในพื้นที่วัฒนธรรม

ความเชื่อและค่านิยมในการเข้าร่วมกิจกรรมในพื้นที่ของคนที่อยู่ร่วมกันที่มีต่อพระธาตุคำบุ ได้บ่งบอกความหมายของความเป็นไทเฮาที่เข้มข้น ในสำนึกร่วมกันตามอาณานิคมที่ตนเองให้ความศรัทธา เป็นสิ่งที่สามารถยืนยันได้ในจิตใจที่มาจากอดีตถึงปัจจุบัน ผ่านการเล่าของบรรพบุรุษในพื้นที่ อันเป็นเอกสารตัวตนของเราที่หลงเหลืออยู่

ความเป็นไทเฮา นอกจากมาจากพื้นฐานของความเชื่อร่วมกันต่อพระธาตุคำบุร่วมกันแล้วยังเกี่ยวข้องกับตำนานที่ว่า

- ตำนานความเชื่อต่อเจ้าปู่ที่มีศาลอยู่ทางทิศใต้ริมแม่น้ำชีที่คิดว่าตายไปแล้วตนเองต้องไปอยู่ในป่าช้ากับญาติพี่น้องบรรพบุรุษ ทำให้คนที่อยู่ในพื้นที่ต้องมีความสามัคคีกันพื้นที่วัดพระธาตุเก่า ใช้ในเรื่องความเชื่ออันเดียวกัน หรือดงมันใช้ในความหมาย

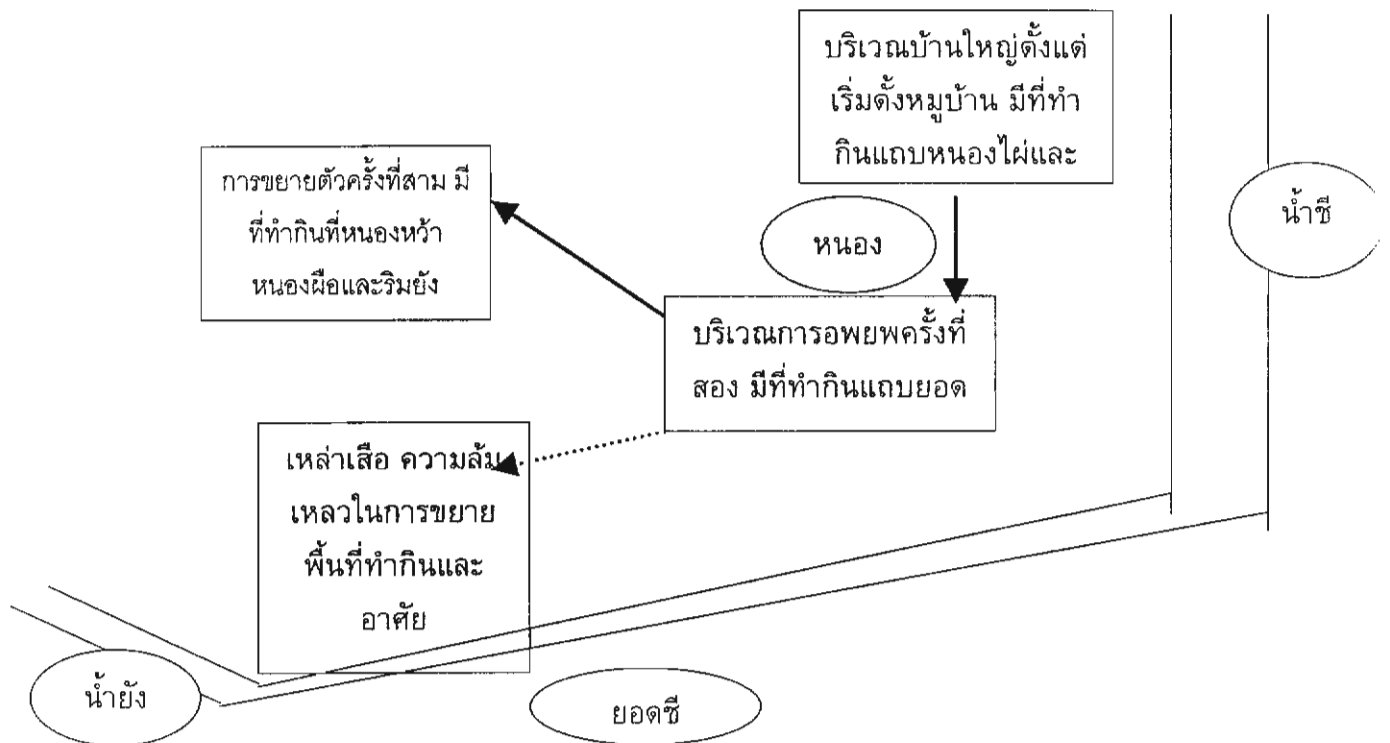
³ อ้างแล้ว.พ่อครูบัว กองคำ. วันที่สัมภาษณ์เมื่อวันที่15 สิงหาคม พ.ศ.2544

⁴ นายสมพงษ์ กองคำ.อายุ 31 ปี วันที่สัมภาษณ์ 25 กรกฎาคม 2544

ของเป้าหมายทางธรรมชาติที่มีรูปแบบของระบบพื้นที่ทำมาหากินแบบประชาธิปไตย ที่ไท
เขาใช้ทำมาหากินในความหมายเดียวกัน

□ พื้นฐานของการอพยพร่วมกันมา เป็นตัวผูกความสัมพันธ์กันและกันและ
อย่างเหนียวแน่นที่ให้ความช่วยเหลือกัน แม้ว่าจะมาจากความแตกต่างของตระกูล

ด้วยสภาพของพื้นที่ทำมาหากินของบ้านดอนกลอย แม้ว่าที่ตั้งของหมู่บ้านใน
เวลาเริ่มแรกนั้นจะเลือกที่ดอนสูงน้ำท่วมไม่ถึง แต่เนื่องจากความต้องการพื้นที่ทำมาหากิน เป็น
พื้นที่ที่ลุ่มน้ำ เพราะความจำกัดด้านความสามารถในการปรับตัว และจำนวนประชากรที่มาก
ขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของคนบ้านดอนกลอย ก่อให้เกิดเป็น ช่งต่างๆ เป็นการอพยพไปให้
ใกล้ที่ทำนาของเครือญาติ ซึ่งมีช่วงการอพยพดังนี้

เป็นความง่ายต่อการป้องกันตัวจากสัตว์ป่าหรือภัยธรรมชาติ คนบ้านดอนกลอยจึงมักเลือกที่ตั้ง
บ้านเป็นดอนแล้วกระจุกตัวอยู่ในรั้วเดียวกันโดยยกใต้ถุนสูง ทำให้เกิดการกระจุกตัวกระจายกัน
อยู่ตาม ที่ดอนต่างๆ ของครัวเรือน ซึ่งคนบ้านดอนกลอยเรียกว่า “ช่ง”

ช่งจะเป็นการรวมกลุ่มกันของครัวเรือน มีความเป็นญาติพี่น้อง ความเป็นคน
บ้านดอนกลอยเป็นทุน แต่เมื่อผ่านช่วงเวลา การทำมาหากิน การใช้ชีวิตร่วมกัน ทำให้ช่งต่างๆ
เกิดความเป็นเฉพาะของตนขึ้น เช่นความชำนาญในการทำกิน ตลอดจนศูนย์กลาง ของช่งต่างๆ
ทำให้เกิดกลุ่มย่อยที่เป็นไทเดียวกันขึ้นมา

ภาพที่ได้คือ การรวมตัวกันเป็นช่ง เป็นการรวมกลุ่มกัน มีพื้นฐานของความ
เป็น ญาติพี่น้อง ทำให้มีที่ทำกินที่ใกล้กัน เมื่อประสบกับสภาพพื้นที่รอบตัวเหมือนกัน จึงก่อให้เกิด
คนบ้านดอนกลอยเกิดจิตวิญญาณที่คล้ายคลึงกัน คือ ต้องการแสวงหาทางรอดร่วมกัน ชอบ

ช่วยคนอื่นขยันไม่ชอบคนกินแรง และซึ่งก็คือ คำตอบที่เป็นรูปธรรมการเอาตัวรอดร่วมกันของญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านถือว่าเป็นหน่วยย่อยของไทยเขาคือคนบ้านเดียวกัน แรกเริ่มของพื้นที่วัฒนธรรม “คนบ้านเขา เป็นลูกหลานของเจ้าปู่ด้วยกัน ก็เลยต้องพึ่งพาอาศัยกัน ถ้าบ่เชื่อบ่เฮ็ดน้ำ ก็อยู่บ้านนี้แต่บ่ถือว่าเป็นพวกเดียวกัน”⁵

ภาพที่ 2 ทางต่อท้องระหว่างพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุกับพื้นที่อื่น

ไทเขาให้ความหมายการปรับตัวเข้าสู่พื้นที่ทำมาหากิน คือ สมาชิกที่เป็นคนในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันอยู่หลายหมู่บ้าน ต่างแยกกันตั้งถิ่นฐานตามความสะดวกที่จะปรับตนให้เข้ากับธรรมชาติของตน ดังนั้นพบว่าแนวคิดในการตั้งถิ่นฐานของคนในพื้นที่นี้ จะมีความคล้ายคลึงกัน คือ ต้องอยู่ในที่สูงและต้องใกล้แหล่งที่จะหาอาหารได้ง่าย เกิดจากระบบธรรมชาติของพื้นที่ ที่น้ำท่วมบ่อยครั้ง ระบบธรรมชาติรอบตัวที่ใช้ทำมาหากินและการดำรงชีวิตในแต่ละวันนั้น ก็ได้ส่งผลถึงการกำกับแนวคิดการให้คุณค่า และความหมายของคนที่เป็นพวกเดียวกันในระดับหนึ่ง เช่น การพูดถึงดงมัน ในพื้นที่นี้ ก็จะมีคามหมายถึง การเก็บของป่า และป่าที่อุดมสมบูรณ์ หากพูดถึงการสร้งธาตุ หรือทางต่อท้องก็จะหมายถึง การรวมกลุ่มของคนที่เป็นพวกเดียวกันมาพบปะและสังสรรค์กัน

ผลที่เกิดขึ้นในความหมายไทเขากลายเป็น ความหมายของพวกเดียวกันที่ไม่เหมือนกับคนอื่นและคนอื่นที่ไม่เหมือนกับเรา อย่างไรก็ตามความหมายไทเขาได้ให้เราเห็น

⁵ พ่อใหญ่มอน อินคะเน อายุ 85 ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545

เป็นเครือข่ายทางสังคมอีกรูปแบบ และระดับหนึ่งที่มีความแตกต่างจากไทบ้านเฮาและไทเดียวกันดังภาพที่ปรากฏออกมา

นอกจากนั้น คนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ ได้บ่งบอกตัวตนผ่านการใช้พื้นที่ทำมาหากินตามระบบธรรมชาติร่วมกัน ที่มีความหลากหลาย แต่มีพระธาตุคำบุ๋เป็นสัญลักษณ์ความเป็นไทเฮา มีบ้านดอนกลอยเป็นจุดศูนย์กลางในการใช้ธรรมชาติได้ ทั้งหมดในพื้นที่วัฒนธรรม และเป็นศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ ร่วมกันของคนในพื้นที่เช่น เหตุการณ์การตั้งยุ้งฉางข้าวของเจ๊กคุณ แล้วคนในพื้นที่เอาข้าวมาขาย หรือการตั้งบ้านเพื่อ แก่ขวดของเจ๊กสอน ก็ตั้งที่บ้านดอนกลอย และการที่บ้านอื่นมาใช้วัดใช้โรงเรียนร่วมกัน รวมถึงการย้ายไปอยู่บ้านต่างๆของคนบ้านดอนกลอย เช่น บ้านท่าเยี่ยม บ้านแจ้งน้อย บ้านกล้วย บ้านค้อ บ้านดอนกลาง บ้านสำโรง บ้านดอนยาง บ้านคำน้ำสร้าง

ทำให้ภาพของการเป็นพื้นที่เดียวกัน ชัดเจนขึ้น จากการตั้งบ้านเรือนเป็นคนละพวกกัน บ้านดอนกลอยมาจากเผ่าเฮอะ อพยพมาจากบ้านบุงมะแลง บ้านท่าเยี่ยม และบ้านดอนกลางเป็นเชื้อสายของพระวอพระตา บ้านค้อและบ้านคำน้ำสร้างอยู่ที่นี้แต่เดิม ส่วนบ้านแจ้ง บ้านสำโรง บ้านดอนยาง บ้านกล้วยเป็น บ้านที่ตั้งขึ้นมาใหม่ เพื่อเข้าใกล้แหล่งพื้นที่ทำกิน แต่เพราะการใช้พื้นที่ทำมาหากินร่วมกันทำให้เกิดการขยายขยายบ้าน ให้ไปใกล้กับแหล่งหากินยิ่งขึ้น พระธาตุคำบุ๋ จึงมีความหมายเป็น ศูนย์กลางของคนในพื้นที่วัฒนธรรม ที่สลายความแตกต่าง เพื่อลดความขัดแย้งในการทำมาหากิน และเพื่อให้เกิดความเป็นไทเฮา โดยเขตแดนที่แสดงออกมาในประวัติศาสตร์ของพื้นที่ทาง วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ หมายถึงจิตวิญญาณที่มีความผูกพันกับพื้นที่ทำมาหากินตามธรรมชาติ รอบตัวที่มีอาณาเขตกว้างขวาง เลือกทำเลที่ตั้งของตนเองในสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่กลุ่มของตนเองสามารถนำมาใช้ในการบริโภคภายใน และปรับตัวได้ดีที่สุดกับพื้นที่ทำมาหากินมีดังนี้

๑ ป่าที่ใช้หากินรอบพื้นที่วัฒนธรรมมีป่าช้าทางทิศตะวันออก ป่าโคกทางทิศตะวันออก ป่ายอดชีทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือและป่าดงมันทางทิศใต้

๒ น้ำที่ใช้หากินน้ำชีหลงทางทิศใต้ ตะวันออกและตะวันตก น้ำยังและกุดห้วยต่างๆทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ดังนี้ กุดดอก กุดห้วยบาง กุดสีแก้ว กุดสา วังปลาเชิง และหนองอีทางทิศใต้ (ดูรูปภาพที่3.)

คนในพื้นที่มีความผูกพันกันอย่างแนบแน่นต่อการปรับตัวในชีวิตในแต่ละวันตามยุคสมัยของการเอาตัวรอดของตนเอง ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ทำมาหากินในพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 3.อาณาบริเวณพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบู

ธรรมในระดับการมองเพื่อนบ้าน(ดูภาพที่ 4ประกอบ) ฟังพาอาศัยกันระหว่างพื้นที่ในการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ต่าง เช่นน้ำท่วม ฝนแล้ง คนในพื้นที่ จะใช้เครือข่ายในการแก้ไขปัญหา เช่น เครือข่ายญาติพี่น้อง เครือข่ายเสี้ยว แต่การแก้ปัญหานั้น จะเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง คือ แต่ละคนในพื้นที่ ต่างแสวงหาเครือข่ายของตนเอง ไม่ได้ฟังพาผู้ที่ป็นผู้นำมากนัก "อยู่เฉยๆปกติก็บ่ค่อยไปหากันเท่าไร แต่พอน้ำท่วมก็คอยเบ้งเกิด ใครๆก็เตรียมเอาปลา

ไปแลกข้าวบ้านที่น้ำไม่ท่วม ตอนนั้นเสียวจะมาก ไม่รู้ใครเป็นใคร ชาวบ้านจะออกกันไปเป็นสาย ไปใครไปมัน⁶

ลักษณะความแตกต่างที่เกิดขึ้นมาของการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุญ ได้สร้างให้เกิดความสามารถและความชำนาญตามธรรมชาติที่แตกต่างกัน ดังเช่นความหมายที่ว่า “คนคำสร้างหากินเก่งเพราะใกล้ดง บ้านเขามีจุดที่ลุ่มปลูกผักกินได้ บ้านคือเป็นโคกปลูกผักสูงะยาก บ้านแจ้งเขาทำชันเพราะเป็นซีไหล ปลูกผักต้องขึ้นลง ดักน้ำยาก บ้านกอย บ้านหนองหว้า บ้านนำหัน บ้านท่าเยี่ยมช้ำเป็นคนบ้านเดียวกัน เขาใกล้ซีไหล มีผักบ่อหลายขึ้นอยู่ริมน้ำ ปลากระหลา หาง่ายเพราะคนเขาหลายแก่ววดสบาย ไปดงกะง่าย บ้านกล้วยบ้านส้มโอดอนยางใกล้ยังปลาโตใหญ่ บ้านแจ้งน้อยเขาบ่ค่อยมีคน ยากกว่าเพิ่นอยู่ ง่ายแต่ใกล้ดงมันพอได้หาเห็ดหาขอน”⁷ ทำให้คนในพื้นที่ต้องสร้างความเป็นพวกเดียวกัน เพื่อเคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ต่างกันไปใช้ “บ้านเขาบ่มีปลา เสียวบ้านกอยกะเอามาให้ บ่ได้ยาก อยากรักโมกะไปเอากับพี่น้องทางคำสร้าง”⁸ ข้อจำกัดของทรัพยากรภายในพื้นที่ยังได้ส่งผลให้ เกิดลักษณะนิสัยปลื้มก้อยของคนในแต่ละหมู่บ้าน “บ้านคำสร้างบ่สนใจไผหาอยู่หากินได้ง่าย บ้านใหญ่ใจฮ้อนเพราะหาบ่ค่อยได้กิน บ้านคือใจใหญ่เพราะหาบ่มีข้าวพี่น้องมาหาหลาย บ้านน้อยบ่ฟ้าวนำหยังเพราะติดซีติดดง”⁹ เห็นได้ว่าคนในบ้านทั้งไม่สามารถเอาชนะปัญหาน้ำท่วมได้จากนิสัยที่ใจร้อน เพราะไม่มีผืนดินที่จะให้รับแรงไถพรวน ทางรอดของคนบ้านดอนกลอยคือ การไป “หาข้าว” ซึ่งวิธีที่คนบ้านดอนกลอยในอดีตนิยมใช้ก็คือการไปขั้ว

ดังนั้นลักษณะธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาแบบนี้ในท้องถิ่นเดียวกัน ได้สร้างให้เกิดการหยิบยื่นทรัพยากรเพื่อคอยแก้ปัญหาให้ตนเอง ดังที่เราเห็นเป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นของการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมพระธาตุคำบุญ ได้บ่งบอกตัวตนออกมา เป็นความพยายามส่งผ่านว่า มีความสัมพันธ์กับพื้นที่อื่นแบบลักษณะการพึ่งพากันระหว่างท้องถิ่น มองบ้านอื่นๆเป็นการให้การยอมรับ ความรัก การดำรงอยู่ร่วมกัน ในขณะที่การปรับตัวของคนในพื้นที่มาจาก การที่มีทำเลที่ตั้งบ้านอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่ม ทำให้การปรับตัวในการประกอบอาชีพของคนบ้านดอนกลอยต้องยึดการจับปลา การทำนาทามมีความสำคัญมาก เนื่องจากสภาพการดำรงอยู่ในไร่การควบคุมพลังธรรมชาติ กิจกรรมที่คนดอนกลอยทำเพื่อประกันความอดอยาก น้ำเป็นตัวกำกับ และเป็นตัวกำหนดว่า ในฤดูกาลผลิตนี้จะได้ผลผลิตหรือไม่ หากพวกเขาไม่ได้รับผลผลิต นั้นหมายถึง การดำเนินชีวิตในฤดูกาลผลิตต่อไป จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก

⁶ อ่างแล้ว.พ่อครูบัว กองคำ อายุ 82 ปี

⁷ แม่ใหญ่บัวพา ชันขวา อายุ 67 ปี บ้านแจ้งน้อย วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸ แม่ใหญ่ทองมี วงศ์พิลา อายุ 73 ปี บ้านคือ วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁹ แม่ใหญ่เครือวัลย์ อุ้นคำ อายุ 73 ปี บ้านแจ้งน้อย วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ดังนั้นในการทำนาของคนพระธาตุคำบุได้สร้างประเพณี ความเชื่อ(โลกทัศน์) เพื่อเป็นการประกันในการทำนาและสร้างความมั่นใจให้กับตนเอง ปรากฏออกมาในรูปการให้ความเชื่อถือต่อการ “เลี้ยงเจ้าปู่ว่าเพิ่นกะเฮ็ดให้เฮาร่มเย็น เสี่ยงทายคางไก่เฮากะได้น้ำท่าสว่างหน้า”¹⁰ นอกจากนี้ ยังมีพิธีกรรมที่เป็นพลังความดีคือ การสู่ขวัญ การทำพานบายศรี พ่อครูบัว กองคำ ให้ความหมายว่าเป็นการระลึกถึงแม่โพสพ เป็นความหมายของข้าวซึ่ง “บ้านเฮามีข้าว กะมีขวัญ มีกำลังใจ แน่ไปโนข้าวบ่มีเล่ากะทุกยาก”¹¹ซึ่งสอดคล้องกับพ่อใหญ่หมอนที่เป็นชะง้าที่ว่า “สู่ขวัญต้องเชิญ แม่โพสพ แม่ธรณี แม่คงคา มาเป็นขวัญกำลังใจ”¹² เป็นการยืนยันถึงความสัมพันธ์ของสภาพธรรมชาติในพื้นที่ทำมาหากินที่เข้าไปมีบทบาทต่อพิธีกรรมความเชื่อ ในส่วนนี้ก่อให้เกิดเศรษฐกิจการให้ที่อยู่ในหลักพื้นฐานของความเชื่อและโลกทัศน์ มีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่วัฒนธรรมในลุ่มน้ำชี(หลง)

ประวัติศาสตร์ของพระธาตุคำบุ เป็นประวัติศาสตร์ของคนที่ยพยายามปรับตัวเพื่อเอาชนะธรรมชาติมาจากการสร้างเครือข่ายทางสังคม การสร้างความเชื่อมั่นต่อกำลังกายและใจในการอ่อนน้อมต่อระบบธรรมชาติ สร้างให้เกิดความมั่นคงต่อคนในพื้นที่ โดยการดำเนินกิจกรรมในชีวิตที่ผ่านมา ความเป็นไทเขาได้ช่วยทำให้เกิดการขับเคลื่อนสังคมตนเองเกิดความคล่องตัว และนำมาเป็นพื้นฐานของธรรมเนียมปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาของพื้นที่ต่อมา

¹⁰ พ่อใหญ่หมอน อินเคเน.วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2545

¹¹ พ่อครูบัว กองคำ วันที่สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม พ.ศ.2545

¹² พ่อใหญ่หมอน อินเคเน วันที่สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม พ.ศ.2545

บทที่ 2. ระบบพื้นที่ทำมาหากินกับการปรับตัวของเรา

- ระบบพื้นที่ทำมาหากินกับการนำมาใช้
- การปรับตัวในเส้นทางชีวิตของไทเฮา

ระบบพื้นที่ทำมาหากินกับการนำมาใช้

การตั้งถิ่นฐานของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม เกี่ยวข้องกับความหมายของการพึ่งพาจากระบบธรรมชาติที่เอื้ออำนวยในการปรับตนเองให้ได้จากระบบธรรมชาติที่อยู่รอบข้าง เพื่อสนับสนุนกิจกรรมในการปรับตัวต่อการยังชีพ ถึงแม้ว่าถูกการคุกคามจากระบบธรรมชาติที่เข้ามา “ผู้เฒ่าบอกให้ฟังว่า บ้านเรานั้นเขามาอยู่เพราะว่าแม่น้ำท่วมบ้านยาก อยู่ตามดงดอนก็มีมันเผือก กลอยเต็มไปหมด มันอยู่ปากชีทางโน้น แต่กลอยหลายอยู่ปากเรา แต่คราวมาสร้างบ้านแปลงเอือน(ตั้งแต่มาตั้งบ้าน) สาวสวนสาวนา (สร้างสวนสร้างนา) ก็ได้กินกลอยสอย(กิน)มันไปก่อน บางทีปีใดน้ำท่วมก็ต้องกลับมาหึ่งกลอยกินคือเก่า(เหมือนเดิม) เขาเลยเรียกว่าบ้านดอนกลอย”¹³ นั่นก็คือ การเลือกพื้นที่ในความหมายที่ตนสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบพื้นที่ได้โดยสะดวก เป็นความคิดของคนบ้านดอนกลอยในช่วงเวลาของตั้งถิ่นฐาน ซึ่งบ่งบอกมาในความหมายของคำว่า บ้านดอนกลอยว่ามีภูมิประเทศที่สูงน้ำท่วมหมู่บ้านยาก และป่าที่มีมันกลอยอยู่สมบูรณ์ เป็นคลังอาหารหลักในช่วงตั้งถิ่นฐานแรกๆ และเป็นอาหารสำรองสำหรับคนในพื้นที่ เมื่อเกิดภัยธรรมชาติ

สภาพพื้นที่ทำมาหากินของพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม เป็นพื้นที่ ที่มีสภาพเป็นที่ลุ่มระหว่างแม่น้ำสองสายคือ แม่น้ำชีและแม่น้ำยัง ทำให้คนในพื้นที่ต้องตั้งบ้านเรือนที่พื้นที่ที่เป็นดอน เพื่อให้พ้นจากภัยน้ำท่วม มีคำยืนยันถึงสภาพภูมิประเทศ และรูปแบบการปรับตัวของคนในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋มจากแม่ใหญ่บุ่ม พุ่มปะหมันแห่งบ้านคำว้า “ตั้งบ้านเทียดอนเฮ็ดน่าน้ำท่วม เฮ็ดคือกันเบ็ด บ้านคือฮอดบ้านกอยบ้านท่าเยียมบ้านคำสร้างบ้านส้มโฮงดอนยางมีนาทามเบ็ด”¹⁴ การใช้พื้นที่ ที่เป็นที่ทามและโคกเพื่อทำการเกษตร เป็นการปรับตัวที่ตรงกันของคนในพื้นที่ ซึ่งแม่บัวไล ขอมเดชแห่งบ้านคำน้ำสร้างได้ยืนยันตรงกันว่า “บ้านทุกบ้านเป็นดอนเป็นโคกเบ็ด เฮ็ดน่าน้ำทามนากินน้ำชีน้ำยัง เป็นพื้นที่เป็นหนองไทเดียวกันนั้นแหละ”¹⁵ และตรงกันกับพ่อใหญ่สา ขันขวา ของบ้านแจ้ง ที่ว่า “หลายกะเป็นโคกนั้นแหละนากะเป็นทามนากันเบ็ด บ้านคือบ้านกล้วยขนาดไถลน้ำกว่าหมูลางเทือกกะไปหากินอยู่ชีคือกัน”¹⁶ เป็นไปเพื่อความอยู่รอดของคนในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันที่มีวิถีแก้

¹³ พ่อใหญ่มอน อินคะเน. อายุ 85 ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ. วันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545.

¹⁴ แม่ใหญ่บุ่ม พุ่มปะหมัน อายุ 93 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

¹⁵ แม่บัวไล ขอมเดช อายุ 47 ปี.วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

¹⁶ พ่อใหญ่สา ขันขวา อายุ 63 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ปัญหาที่เหมือนกัน มีความร้อนหนาวต่อธรรมชาติรอบตัวเหมือนกัน ซึ่งมีวิธีการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดที่ว่า “หาอยู่หากินน้ำกันช้อยเหลือกันไป”¹⁷

คำว่าหาอยู่หากินน้ำกันช้อยเหลือกันไป เกิดจากความไม่เชื่อมั่นในชะตากรรมของตนที่ไม่สามารถมีอิสระจากความเป็นไปของธรรมชาติ “ยากลำบากหลายยามน้ำท่วมนาท่วมข้าวแต่ก็เป็นหลายปีได้ข้าว หาได้แต่ปลา”¹⁸ จากลักษณะธรรมชาติในพื้นที่สร้างให้การใช้สภาพทางธรรมชาติที่ล้อมรอบมีทรัพยากรหลัก จากความเป็นเฉพาะที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบู

หมู่บ้าน	ทรัพยากรหลัก	ความชำนาญเฉพาะ
ค้อ ¹⁹	ข้าว(บางปีแต่ดีกว่าบ้านอื่น)มีบักแ้วบักไฟ	บ้านใหญ่มีพี่น้องนอกพื้นที่หลายระดมทรัพยากรเก่ง มีจุดตั้งที่ง่ายในการระดมทรัพยากรระหว่างพื้นที่
ดอนกลอย ²⁰	มีปลาน้อย มีของป่า	หากินทางน้ำทางดงเก่ง, บ้านใหญ่มีพี่น้องนอกพื้นที่หลายระดมทรัพยากรเก่ง
คำน้ำสร้าง ²¹	ผัก แดงต่างๆ พริก ปลา ของป่า	ปลูกผักได้ ทำนาแข่งได้
แจ้งน้อย ²²	มะยม ปลา ของป่า	หาปลาเก่ง แต่เป็นบ้านน้อยมีปัญหาในการระดมทรัพยากรนอกพื้นที่ เพราะจุดที่ตั้งเป็นมุมอับ
ดอนยาง ²³	ข้าว(บางปี), ปลา	หาปลาเก่ง
กล้วย ²⁴	ข้าว(บางปี)	เป็นคนกลางในการส่งผ่านทรัพยากรในพื้นที่
สำโรง ²⁵	ปลา	หาปลาเก่ง

¹⁷ แม่โท นิลชัย อายุ 53 ปี บ้านท่าเยี่ยม .วันที่สัมภาษณ์ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2545

¹⁸ พ่อใหญ่จันทร์ จันทร์แก้ว อายุ 73 ปี บ้านสำโรง .วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

¹⁹ แม่ใหญ่บุญ พุ่มปะหมัน. อายุ 93 ปี. บ้านค้อ.วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

²⁰ แม่สัง พิลาวุฒิ. บ้านดอนกลอย.วันที่สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม พ.ศ.2545

²¹ แม่บัวโล ขอมเดช .อายุ 47 ปี .บ้านคำน้ำสร้าง.วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

²² แม่ใหญ่สีดา ชันขวา. อายุ 70 ปี. บ้านแจ้งน้อย. วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

²³ แม่ใหญ่ทอง จุลวงศ์. อายุ 67 ปี. บ้านสำโรง. วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

²⁴ แม่ใหญ่พรม พิลาวุฒิ. อายุ 67 ปี. บ้านกล้วย. วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ดอนกลาง ²⁶	ข้าว,ปลา	มีจุดตั้งที่ง่ายในการระดม ทรัพยากรระหว่างพื้นที่
-----------------------	----------	---

อย่างไรก็ตามข้อจำกัดในการตั้งถิ่นฐานมีผล ต่อการสร้างวิธีการปรับตัวแก่บางบ้าน เช่นการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกไม่สามารถทำนาได้ แก้ไขปัญหาเป็นการไปบุกเบิกที่นาที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำชี(นาทาม)มากขึ้น เพราะให้ผลผลิตที่พอกินกว่าในการกระจายเวลาหนึ่งฤดูฝน หรือการหันไปทำนาทามมากๆ ทำให้เกิดปัญหาที่ว่าเมื่อเกิดวิกฤติน้ำท่วมชาวบ้านก็จะไม่ได้ข้าวในปีนั้นเลย ทางแก้ของชาวบ้านก็คือ หาปลาไปแลกข้าวจากบ้านที่ไม่ค่อยมีที่นาปลาเช่นบ้านค้อ ทำให้ความหมายของการประกันการมีอาหารกินเปลี่ยนไปจากกลอยมาเป็นปลาที่ส่งผ่านไปตามทางต่อท้อง ทำให้แม่ไม่ได้ทำนา แต่ก็สามารถมีข้าวกินโดยที่ไม่ต้องกินกลอยแทนข้าว โดยปรับตัวตามสภาพดินฟ้าอากาศได้อย่างกลมกลืน คือนำขึ้นปลามาก คนดอนกลอยใช้ความสามารถจับมาเพื่อเลี้ยงปากท้อง

หลายๆ ครั้ง กลุ่มคนในพื้นที่ต่างได้ประสบชะตากรรมของตนเอง จากการพยายามปรับตนเองเข้ากับระบบพื้นที่ที่ทำมาหากิน บ้างก็ประสบความสำเร็จและบ้างก็ประสบความล้มเหลวในการประกันกิจกรรมในการดำเนินชีวิต และการยังชีพ เคลื่อนย้ายตนเองไปตามพื้นที่การใช้แรงงานของตนเอง และกิจกรรมให้เกิดผลผลิตขึ้นมา มีความรู้สึกว่าจะดวงสบายหรืออ่อนหล้าดัง เช่น การปรับตนเองไปตามพื้นที่ของกลุ่มคนในพื้นที่ซึ่งโนนบกเกลือ เป็นต้น

เวลา	เหตุการณ์	คน
พ.ศ.2324	การย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การเลือกดอนกลอย	เผ่าเฮอะและ เครือญาติ
พ.ศ.2439	การขยายตัวมาบริเวณบ้านโนนหัน ใช้พื้นที่ ยอดชี	บรรพบุรุษของคน ซึ่งโนนบกเกลือ
พ.ศ.2445	ความพยายามไปใช้บริเวณเหล่าเสือ พยายามใช้ พื้นที่แถบน้ำยัง	บรรพบุรุษของคน ซึ่งโนนบกเกลือ
พ.ศ.2472	การขยายตัวมาสร้างบ้านนอก ใช้หนองหว่า, หนองผือ ริมยังทำนา	เผ่าสังกาและเครือ ญาติ

²⁵ แม่ใหญ่ล่อ พิลาวุฒิ. อายุ 66 ปี. บ้านสำโรง. วันที่สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

²⁶ แม่ใหญ่กอง ศรีชมภู. อายุ 67 ปี. บ้านค้อ. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

	การไปทำนาที่ภาคกลาง หรือย้ายไปที่อื่นๆ	คนช่งโนนบั๊กเกลือ เช่นนายพัน กอง คำ นายลี กองคำ
พ.ศ.2493	การอพยพไป บ้านถาวร อ.ละหานทราย จ. บุรีรัมย์ บุกเบิกป่าเป็นไร่นา	คนช่งโนนบั๊กเกลือ และช่งอื่นบางส่วน

ข้อมูลที่แสดงออกมาได้ชี้ให้เห็นว่า คนกลุ่มหนึ่งในพื้นที่ไม่สามารถปรับตัวเอง เข้ากับสภาพพื้นที่ที่เข้ามาหากินได้ ตลอดทั้งปัญหาการปรับตัวเอง จำเป็นต้องปรับตัวเองทั้งใน กิจกรรมในชีวิต และการยังชีพ มีผลทำให้ต้องไปตั้งถิ่นฐานขึ้นมาใหม่ ดังเช่นความพยายาม ในการอพยพย้ายถิ่นของคนช่งโนนบั๊กเกลือนั้น เป็นการตอกย้ำอย่างยิ่งที่แสดงให้เห็น ถึงธรรมชาติได้บีบบังคับและคัดเลือกลักษณะนิสัยของคนในพื้นที่นั้น ๆ และเป็นเหตุเป็น ผลที่ว่า การคัดเลือกความเป็นคนช่งเดียวกัน ไทยเดียวกัน ตามพื้นที่อาศัยอยู่นั้นไม่ใช่เรื่อง บังเอิญ แต่เป็นเพราะ “คนในความหมายของมันเองได้เลือกชนิดของคนที่ดินตนเองชอบ และอยากอยู่อาศัย” การบังคับหรือการเลือกนั้นในพื้นที่ตนเองอาศัยอยู่ เห็นว่าสมาชิกส่วน น้อยในกลุ่มคนพื้นที่ทางวัฒนธรรม ได้สร้างความสัมพันธ์ในการดำรงอยู่ในเครือข่ายทางสังคม ตลอดทั้งการอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมที่มีความเคยชิน ประเพณีของภาษา และความเชื่อทาง ศาสนา ของกลุ่ม(ช่ง)ของตนขึ้นมา

คนในช่งโนนบั๊กเกลือ ได้ขยายแปลงปลูกของตนไปทั้งที่ลุ่มและที่ดอน “เห็นนา พอลิได้เกี่ยวได้ข้าว ก็น้ำไหลมาท่วมหมดเห็นกับตาเลยมันขึ้นเร็วหลาย ไหลน้ำกลัวมาก ฝนตกทั้งวันทั้งคืน พอถึงเช้ามันท่วมหมด เขาเลยพากันคุยกันว่าอยู่บ่ไหวแล้ว ที่มันแรง เกินไป ไปอยู่ทางบ้านถาวรนำพวกบ้านคำสร้างใหม่ วันก่อนเห็นมันกลับมาส่งข้าว มัน ว่าอยู่ที่นั่นสบายหลาย แควเจาะป่าเป็นบ้านเป็นนาทำสมบูรณ์ไม่ท่วมไม่แล้ง ปีต่อมา เขาก็พากันไปอยู่บ้านถาวรกัน”²⁷ ในที่สุดก็ต้องจบลงด้วยการละทิ้งถิ่นฐานไป

²⁷ ยายบัว เศษสุวรรณ อายุ 74 ปี ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ 2545.

ดังนั้นการปรับตัวการใช้ระบบธรรมชาติที่ล้อมรอบตนเอง โดยเฉพาะท้องนา สร้างอุปสรรคอย่างมากต่อการปรับตัว ในขณะที่ป่าที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่เป็นแหล่งอาหารชนิดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเห็ด หน่อไม้ สมุนไพรหรือพืชต่างๆที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน คนที่นี้ในอดีตนั้นคิดว่าไม่สามารถที่จะมีชีวิตเป็นอิสระและมั่นคงจากการทำนาได้

“ดินฟ้าตามใจแทน ข้าวก็พันธุ์ไม่ดีลำบากหลาย ต้องเก็บให้พอกินจึงจะขายได้ ขายก็ไม่มีราคา”²⁸

“สมัยก่อนมันอดมันอยากหลาย บัญมือใดสิมีสียบาย ยามใดฝนฟ้าบ่ดี ก็ได้เสียได้พื้ได้น้องนั้นละช่วยจึงอยู่รอด เลี้ยงลูกใหญ่ขึ้นมาได้”²⁹

“อย่าให้เว้าฮอด(พูดถึง)เลย ว่าสมัยก่อนเป็นอย่างไ ป่ใดต้องเสียหัวนั้น ข้าวบ่มีกินก็ได้ขาย ไปหาบข้าวหาบสตาจ้ทั้งวันได้สามสิบสตาจ้กะว่าเก่ง”³⁰

“ก็ไม่รู้ว่ารอดมาเป็นครอบครัวได้อย่างไร รู้แต่ว่าบางที เป็นชาวนา แต่บ่ได้เฮ็ดนา สองสามสี่ปีติด ๆ เห็นแต่พ่อแต่แม่ เพิ่นหาบของไปหาที่หาน้องอยู่ช้านั้น (บ่อย ๆ)”³¹

จากจุดนี้ เราเห็นว่าการปรับตัวของคนในพื้นที่ ต่างให้ความสำคัญในการจับปลาเป็นหลัก ในการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ จากธรรมชาติที่สร้างไว้ แต่ในขณะเดียวกัน ธรรมชาติได้สร้างอุปสรรคอย่างมาก ต่อการพึ่งพาตนเองอย่างเต็มที่ เพราะเป็นพื้นที่ตั้งอยู่ใกล้ลุ่มน้ำชี(หลง) มีผลทำให้การผลิตข้าวเป็นอาหารหลัก ต้องเกิดขึ้นมาจากแลกเปลี่ยนทรัพยากรจากพื้นที่ ระบบธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาในลุ่มน้ำชี(หลง)สำหรับพื้นที่ได้สร้างการพึ่งพาต่อท้องที่อื่นๆ ที่มีความเชื่อในชะตากรรมเดียวกันมานานแล้ว เกิดขึ้นมาจากการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันและกัน

การปรับตัวในเส้นทางชีวิตของไทเฮา

เส้นทางชีวิตของคนในพื้นที่ ให้ความหมายเพื่อการเอาตัวรอดจากความต้องการทางกายภาพ และจิตใจภายในกลุ่มของตนเอง นับตั้งแต่ การเลือกถิ่นฐานเพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กลอยหรือการหาปลากินกัน สิ่งหนึ่งในชีวิตของผู้คน ณ เวลานั้นคือ มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นมาในการอยู่ร่วมกันอย่างชัดเจน มีวัดเป็นศูนย์กลางติดกับทำน้ำ มีดอนเจ้าปู่ไว้กำหนดและข้อตกลงร่วมกัน มีบ้าน ที่นา และป่าช้าอย่างชัดเจน ทำให้เห็นการใช้ชีวิตของชนิตมนุษย์ในเวลานั้นว่า ชีวิตของคนเป็นการทำมาหากินตามฤดูกาลที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนไปในวันหนึ่งๆ คือการพยายามปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติให้มากที่สุด เพื่อให้ได้มาในเส้นทางชีวิตที่หากินในการยังชีพไปวันหนึ่งๆ นอกจากทำนาแล้ว มีการลงน้ำที่ทำเพื่อหาหรือไม่ก็เข้าป่าเพื่อหาอาหารอย่างอื่น อุปกรณ์ที่ใช้อยู่หากินในช่วงเวลานั้น เป็นการทำ

²⁸ ยายอ่อน นิลชัย. อายุ 84 ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

²⁹ สัมภาษณ์ยายเบ้า เศษสุวรรณ.อายุ74ปี.ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

³⁰ พ่อใหญ่มอน อินคะเน อายุ85ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

³¹ พ่อครูบัว กองคำ อายุ80ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545.

ตามธรรมชาติโดยฝืนที่น้อยที่สุดแต่ให้ประโยชน์กับมนุษย์ด้วยตัวอย่างที่ชัดที่สุดคือ"การแก้กวาดใบมะพร้าว"³²(ดูภาพวาดที่ 4.)

ภาพที่ 4 การแก้กวาดใบมะพร้าว

คือการนำทางมะพร้าวสองอันผูกปลายเข้าด้วยกันแล้วให้คนจับดันทั้งสองด้านเป็นวงโค้งแล้วกวาดเอาน้ำขึ้นมานบนฝั่งซึ่งปลาก็จะติดมาด้วยทำสักสามสี่ครั้ง(เด็กก็ได้)ก็พอกินในหนึ่งวันตลอดทั้งการอยู่ร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่สำคัญเพื่อปกป้องตนเองจากอันตรายสัตว์ป่า และในขณะเดียวกันใช้พื้นฐานของความเป็นไทเฮาของกลุ่มเหนียวแน่นมากในการบรรลุเส้นทางชีวิตของตนเองในแต่ละเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสภาพทางภูมิอากาศที่กำหนดระยะเวลาการดำรงชีพ อยู่ตามฤดูกาลของมรสุมที่เข้ามาในแต่ละช่วง ทำให้แนวคิดของชนิตของสมาชิกในพื้นที่ได้ถูกจัดระบบที่ยึดหยุ่นไปตามเวลาของฤดูกาลที่สำคัญที่สุด ความเป็นไทเฮาในพื้นที่มีผลอย่างมากในการเรียกร้องให้สมาชิกในพื้นที่ เห็นเป็นแหล่งที่มาทำให้กิจกรรมลุล่วงได้คือ เป็นแหล่งที่มาของพลังความดีในท้องถิ่นตนเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเหล่า, ช่ง, แกกวาด, ที่เป็นไปชนิตกิจกรรมที่ลุล่วง การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เหนียวแน่นในความเป็นไทเฮา สถานที่เป็นกติกากฎเกณฑ์ที่เป็นการช่วยเหลือพึ่งพากัน และการได้มาในการขอร้องสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเอาตัวรอดของสมาชิกภายในพื้นที่ ประเพณีที่ดำรงอยู่นี้ไม่เพียงแต่วิธีการจัดการเอาตัวรอดของ กิจกรรมของตนเองตามฤดูกาลในการบ้านการเรือน รวมทั้งเป็นการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนเวลาการทำงานของคนในพื้นที่

³² พ่อใหญ่ครูบัวเคยใช้วิธีนี้หา แต่ปัจจุบันหายไป

ว่าไปแล้วพื้นฐานที่เป็นรากฐานที่มีความเป็นตัวของตนเองในพื้นที่ทางจิตวิทยาสังคม ยึดธรรมเนียมปฏิบัติของไทยเขาเป็นหลัก ที่ได้ก่อรูปขึ้นมาเป็นพื้นฐานของคนพระธาตุคำบู๋ โดยเฉพาะคนบ้านดอนกลอย แม้แต่เวลาที่เผชิญแหล่งที่มาของพลังที่ชั่วร้าย หรือการเอาชนะพลังที่ชั่วร้าย(อันหมายถึงการยับยั้งกิจกรรมของการบรรลุวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของคนในพื้นที่)ชาวบ้านรวมตัวกัน สร้างพิธีกรรมและความเชื่อของตนเอง เพื่อให้ตนเองในความเป็นไทยเขาอยู่รอดได้

พื้นที่ทางธรรมชาติเป็นตัวที่ก่อให้เกิด ความเชื่อของคนในพื้นที่ที่มีความหมายต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ และจิตสำนึกของคนในพื้นที่ ตามความหมายในสังคมการเกษตรกรรม จะมีความเชื่อตามฤดูกาลและกิจกรรมต่างๆ ดังนี้³³

1. เดือนอ้าย บุญข้าวกรรม เป็นการปรีชาสกรรมของพระสงฆ์ และเลี้ยงผีต่างๆ
2. เดือนยี่ บุญคูณลาน เป็นการสร้างกำลังใจในการเอาข้าวขึ้นลาน
3. เดือนสาม บุญข้าวจี และมาฆบูชา เป็นการทำกิจกรรมทางศาสนา
4. เดือนสี่ บุญเผวส (มหาชาติ) เป็นการทำกิจกรรมทางศาสนา
5. เดือนห้า บุญสงฆ์ธาตุคำบู๋ สงห่อเจ้าปู่ สงกรานต์
6. เดือนหก บุญบั้งไฟและวิสาขบูชา
7. เดือนเจ็ด บุญข้าชะ เป็นการบูชาบรรพบุรุษ
8. เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
9. เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน อุทิศให้ผู้ล่วงลับ
10. เดือนสิบ บุญข้าวสาก (สลากภัต) อุทิศให้ผู้ล่วงลับ
11. เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา
12. เดือนสิบสอง บุญกฐิน

คนบ้านดอนกลอยคือ คนชนิดที่มีชีวิต เพื่อปรับตัวหาอยู่หากินตามฤดูกาล ด้วยสภาพของดินฟ้าอากาศที่ไม่คงที่ (น้ำท่วม ฝนแล้ง) ทำให้คนต้องพึ่งพากันสูง ในรูปแบบของเครือข่ายทางสังคม ทำให้คนดอนกลอยไม่อาจตัดตนเองไปจากสังคมได้ จึงส่งผลต่อความคิดในการ กระจายเวลา ในแต่ละวันของคนให้มีทั้งการลงแรงเพื่อ ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม ซึ่งก็จะมี ความแตกต่างไปตามตำแหน่งงานที่ทำอยู่ มาจากเหตุผลว่า พื้นที่ตั้งอยู่ในภูมิอากาศแบบมรสุมที่เอื้ออำนวยการเพาะปลูกตามเวลา เวลาการผลิตประมาณ 4-5 เดือนครั้งหนึ่ง ได้สร้างความเหนื่อยยากในการทำงาน และการต้องใช้แรงงานด้วยมือเป็นไปอย่างรวดเร็ว หลายปีที่ผ่านมาเป็นการก่อรูปคุณภาพของคนในพื้นที่ ให้เป็นคนทำงานหนักและทำงานรวดเร็ว มีความสามารถในการดึงดูดพลังทางจิตใจและกายภาพ ในเวลาเดียวกัน เป็นความเคยชินที่ใช้แรงงานมากกว่าปกติ การทำงานของชาวบ้านบางครั้งและหลายครั้งไม่สามารถสร้างให้ชาวบ้านเป็นอิสระเกิดขึ้นมาได้

³³ พ่อครูบัว กองคำ .วันที่สัมภาษณ์ 1สิงหาคม 2545.

บางครั้งได้ผลผลิตที่ไม่คาดหวัง บางครั้งสูญหายไปจากภัยธรรมชาติ ซึ่งปรากฏการณ์ที่วุ่นวายนี้ เกิดขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่พระธาตุคำบุญ และเป็นการสร้างอารมณ์ความรู้สึกในการเอาตัวรอดที่ต้องช่วยเหลือกันมากยิ่งขึ้น ของความเคยชินที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านเป็นคนที่ทำงานอย่างรวดเร็วจนบางครั้งไม่มีความเป็นระเบียบปรกติ เป็นคนที่ไม่ตรงต่อเวลา เพราะวิถีชีวิตของตนเอง ได้ขึ้นกับพลังธรรมชาติอย่างมาก หลายครั้งไทเขาไม่เชื่อในพลังของตนเองที่ฝ่าฝืนไปได้ จำเป็นต้องพึ่งพาความเชื่อตามธรรมชาติ เพราะความเชื่อของเขาเป็นแค่ความเชื่อที่ขึ้นอยู่กับพลังทางธรรมชาติมากกว่าการเปลี่ยนแปลงพลังธรรมชาติเข้าไปสู่ความมั่งคั่ง และนั่นกลายเป็นประเพณีของตนเองในแต่ละครั้ง ที่เผชิญปัญหาในการหาทางแก้ไข ขึ้นต่อพลังธรรมชาติ

เครื่องมือในช่วงนี้ประมาณ 100-50 ปีลงมา จะเป็นเครื่องมือที่ใหญ่โต เช่น สะดุ้ง ขวด ซึ่งจะจับปลาทีละมากๆ เพราะความหมายของการจับปลาไม่ใช่แค่กินกันในครัวเรือน แต่จะเป็นการส่งออกเพื่อแลกเปลี่ยน ดังนั้นจึงไปกำกับกิจกรรมและสร้างวิถีคิดใหม่ๆ คือเมื่อจับปลาได้มาก และต้องการประกันว่าตนเองจะมีปลาไว้แลกข้าวทุกเวลา ชาวบ้านจึงนิยมทำปลาร้าเก็บไว้ในโอ่ง นอกจากนั้นชาวบ้านยังจับปลากันมากขึ้น เพราะมีวิธีการจัดการที่ดีกับปลา ไม่ต้องรอให้น้ำท่วมแล้วค่อยจับมันก็มีอยู่ แต่ก็บ่หลายเหมือนปลา เพราะคนนิยมกินปลากันหลาย เขาว่ากินอะไรก็ไม่เหมือนกินปลา แต่นอกจากปลาก็ได้ไปเก็บผักกระโดน ไปหาหน่อไม้ที่ยอดชี ไปหาเห็ดอยู่ดง ไปเอาครั่งอยู่นา เอาพวกนี้มาเตรียมไว้ พอปลาหลายพอก็หอบไปนำกันเป็นของฝากของต้อนรับ³⁴ “มีหน่อไม้ ปีนั่นเอาหน่อไม้ส้ม ไปให้แม่อ่อน บ้านคำฮี เพิ่นมักหลายว่าหน่อไม้ส้มบ้านกลอยแซบหลาย ปลาก็แซบ แล้วเพิ่นก็ให้ข้าวมาเต็มหอบ หน่อไม้ไปเอามาแต่ยอดชี มีหลายได้มาเป็นตระกร้า”³⁵

พลังธรรมชาติมีส่วนอย่างมาก ต่อการกำหนดความคิดและจิตสำนึกทางสังคมของกลุ่มคนในแต่ละช่วงเวลา สร้างให้มีการปรับตัวเอง ถ้าเป็นช่วงแรก เป็นการสร้างแนวคิดรูปแบบชนิดของมนุษย์ที่ใช้ชีวิตในพื้นที่ เป็นแค่เอาตัวรอดของกลุ่มตามฤดูกาล มีพื้นฐานความเป็นไทเขาเป็นป้อมปราการในการลดการคุกคามต่อเส้นทางชีวิตตนเอง

จากมุมมองนี้ เห็นว่าระบบพื้นที่ทำมาหากิน ได้ก่อให้เกิดการปรับตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ ให้มีความสามารถทางกิจกรรมเศรษฐกิจ ผ่านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น กลายเป็นเครื่องมือในการจัดการให้ความสามารถของไทเขาหล่นไปได้ ท่ามกลางสภาพเปลี่ยนแปลงของระบบธรรมชาติ และการได้เรียนรู้ต่อระบบธรรมชาติในการประกันการดำเนินกิจกรรมของชีวิต และการยังชีพของตนเอง คือ คนที่ตั้งถิ่นฐานกัน ต้องช่วยกันหลาย ต้องออกเหงื่อเพื่อแรงช่วยกัน อยู่ผู้เดียวไม่ได้ ทั้งกันก็ไม่ได้ ฝืน้องกันทั้งนั้น พวกกันอยู่เฉยก็ไม่ได้ ผู้เฒ่าผู้แก่ต้องออกหัวคิดหลาย คนหนุ่มต้องออกแรงมันเลยเป็นบ้านเป็นเมืองมาได้³⁶ ในช่วงนั้นก็จะเป็นการรวม

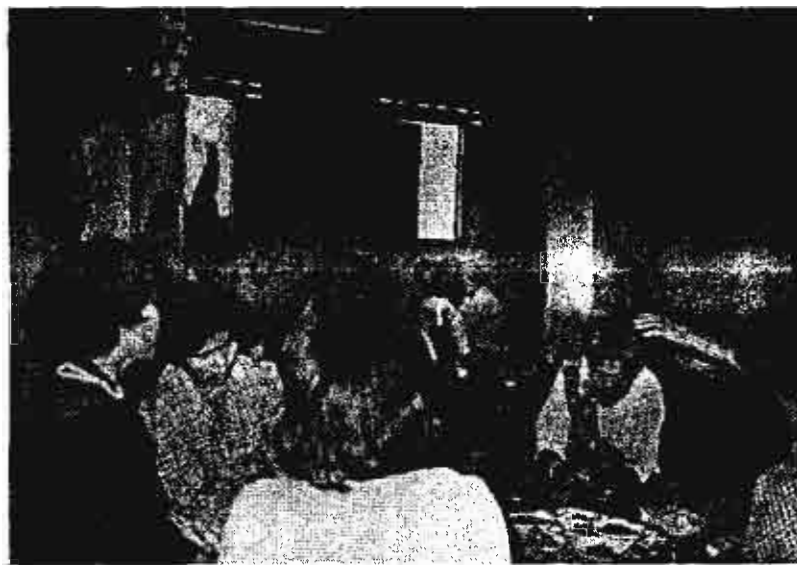
³⁴ ยายเบ้า เศษสุวรรณ. วันที่สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

³⁵ ยายอ่อน นิลชัย. วันที่สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

³⁶ พ่อใหญ่มอน อินกะเน. อายุ 85 ปี. ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

กลุ่มของคนในสังคมบ้านดอนกลอย เพื่อต่อสู้ในการบุกเบิกธรรมชาติ เพื่อสร้างบ้านแปลงเมืองของตน และเอาตัวรอดร่วมกันของคนในพื้นที่ เป็นการกระชับความเป็นไทเฮา อีกชั้น ต่อเนื่องจากการที่เป็นญาติพี่น้องกัน นั่นคือ การที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน และได้ช่วยเหลือกันมา ในขณะที่เครื่องมือที่ช่วยให้กิจการต่างๆในชีวิตประจำวันและการยังชีพหลุดลื่นไปได้ ผ่านการกระจายและการบริโภคผลผลิตที่เกิดขึ้น เป็นองค์ประกอบของการกำกับทางสังคมภายใต้ระบบวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาในพื้นที่(ดูรูปภาพที่5ประกอบ)

รูปภาพที่ 5 การช่วยเหลือในกิจกรรมชีวิตประจำวันของคนบ้านดอนกลอย

ตรงนี้เราได้เห็นถึงการเคลื่อนไหวภายในสังคมของไทเฮาว่า มีการปรับตัวทางด้านความจำเป็นจากความต้องการยังชีพ การปรับตัวในการเอาตัวรอดของคนในพื้นที่ ได้สร้างและสะสมข้อมูลในเชิงประสบการณ์ขึ้นมา ซึ่งใช้เป็นการตัดสินใจในช่วงเวลาที่เผชิญกับปัญหาภัยธรรมชาติ เกิดขึ้นมาในรูปของการจับปลา นำมาแลกหรือนำไปถนอมในรูปอาหารเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆที่สามารถทำการผลิตข้าวเหนียวได้ ในขณะที่เดียวกันความสามารถในกิจกรรมเช่นนี้ ได้จัดองค์กรของตนเองขึ้นมาทางสังคม เป็นการแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวทางสังคมที่ให้อำนาจในกิจกรรม ความสามารถในการดำเนินไปลุล่วงได้ **หมายถึงรูปแบบทางสังคมและองค์กรทางเศรษฐกิจ**

การปรับตัวของไทเฮาในอดีต ได้สร้างความเชื่อในค่านิยมที่คิดว่า“ไม่มีใญ่อยู่หัวเดียวกระเทียมลีบได้ ถ้ามีพี่มีน้องก็เท่ากับว่ามีเงินมีคำมีข้าวกินใช้ได้ไม่หมด เหมือนตอนที่ไปหาข้าวครั้งแรก ไปบอกยายอ่อนว่า แม่อ่อนเอ๋ยให้ข้อยไปด้วยเด้อ บ้านข้อยข้าวบ่มีจะกินแล้ว ยายอ่อนก็ว่าให้เตรียมตัวหาของฝากไว้ ถ้าวันใดไปแล้วจะมาบอก ก็เลยได้ไปกับเขา ไปครั้งแรกมี

ยายอ่อน ยายพุทธ ยายสุด ยายอ่อน ยายมา ยายสา ยายจำปา ไปแล้วเขาก็หาเลี้ยงให้ชื้อยายแถม บ้านชั้นใดใหญ่ เขาอยากเป็นเสี่ยวกับเราเพราะเขาสงสารและเห็นเราขยันหาอยู่หากินจึงอยากคบหากันกับเรา จากนั้นก็ได้ไปมาหาสู่กับยายแถมเป็นประจำ เช่นว่าตอนน้ำท่วมพ.ศ.21ก็คิดสอดเรา(ยายแถม)เพราะรู้อย่างไรเขาก็ช่วยเราได้แน่ๆ และได้ข้าวมาจากพวกที่ไปหาข้าวมาก่อนแล้วว่าแถวนั้นน้ำไม่ท่วม เลยเอาปลาไปหาเรา(ยายแถม) ก็เลยได้ข้าวมาอยากมากิน จนพากันรอดมาได้ เท่ากับว่ามีป้อม(ช่อง)ให้สับสายหายใจ ตอนนั้นถ้าไม่มียายอ่อนพาไปก็เลยจะไม่รู้จักใครก็เลยจะไม่มีช่องมีทางรอดชีวิต เพราะว่าเราไม่มีเสี่ยวที่ได้พึ่งพาหาอยากกันมาก่อน ถ้าได้พึ่งพากันมาก่อนเราก็ก้าวไปหาในเวลาที่ดีดร้อน³⁷ ภายใต้รูปแบบของการปรับตัว เกิดขึ้นมาจากความสามารถของความยืดหยุ่นที่ไม่มีขีดจำกัด ตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทำมาหากิน กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมอื่นๆให้ยั่งยืน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาของวัฒนธรรมในพื้นที่พระธาตุคำบุญ จากความสามารถของกิจกรรมในระบบพื้นที่ทำกิน การปรับตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ มีความเป็นพิเศษอยู่ในกิจกรรมทำให้การคงอยู่ของพื้นที่ทางวัฒนธรรมอยู่ได้ มีการปรับตัวเข้าสู่ระบบพื้นที่ธรรมชาติซึ่งได้สร้างเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา กับกิจกรรมของกลุ่มคนในพื้นที่ ตั้งแต่การขับเคลื่อน และการผลิตซ้ำของตนเอง ทุกอย่างเป็นความหมายจากการสร้างโดยกลุ่มคนในพื้นที่ ตั้งแต่อาหาร การกิน บ้านเรือน การใช้ทรัพยากร เครื่องมือการผลิต การจัดองค์กรในสังคม และอื่นๆและนั้นกลายเป็นระบบที่รวมตัวกันในโครงสร้างที่เป็นหนึ่งเดียวกัน ในความสอดคล้องกับกิจกรรมของคนในพื้นที่

³⁷ ยายเบ้า เศษสุวรรณ.วันที่สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

บทที่3.ประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม

- การพึ่งพาชี(หลง)และท้องนา(ปลา ข้าว =แขนขาของเรา)

➤ สังคมวัฒนธรรมของไทยเรา

- ไทยเราเป็นทรัพยากรที่สำคัญในสังคม
- ช่งคือเครือข่ายเฉพาะกลุ่มของตระกูล
- เสี่ยวคือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและกระจายทรัพยากร
- สังคมวัฒนธรรมในความสัมพันธ์ระบบตลาด
- การปรับตัวการใช้ธรรมชาติ
- การปรับตัวในระบบตลาดปัจจุบัน
 - 1.การพึ่งพาแรงงานในครัวเรือน
 - 2.การเข้าสู่ตลาดแรงงาน
 - 3.การประกอบกิจกรรมของตนเอง
 - 4.การเป็นผู้ประกอบการ
 - 5.การอพยพแรงงาน
- การพึ่งพาช่วยเหลือกันระหว่างครอบครัวในปัจจุบัน

การพึ่งพาชี(หลง)และท้องนา(ปลา ข้าว =แขนขาของเรา)

ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพระธาตุคำบุ ได้ให้ความสามารถของคนในพื้นที่ รู้จักใช้สภาพพื้นที่ทำมาหากินแก่ตนเอง คนในพื้นที่ได้ชี้ให้เห็นปัญหา การปรับตัวของการตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำชี(หลง)ว่า"ชีวิตคนบ้านเขามันฝักไฝ่กับฝนกับฟ้า ปีใดฝนก็กินปลา กินกลอย ปีใดน้ำน้อยก็กินกลอยกินปลา น้ำพอดีถึงจะมีข้าวขึ้นแล้ว พ่อแม่เพื่อนเลือกที่น้ำไม่ถึงบ้าน แต่น้ำนั้นมันคนละอย่าง เพราะว่าบ้านเขาเวลาคนหลายแล้วนาหนองมันไม่พอทำ เลยต้องไปทำนาตามปีใดฝนดีก็งามหลาย บ้านเขาเลยต้องรับน้ำฟ้าน้ำฝนเลยพากันอยากออกใจร้อนหน่อยๆ เด็กบ้านอื่นเขาก็ลือกันว่าบ้านใหญ่กินไก่อบดกชน(ไม่ถอนชน) ก็อาจเป็นเพราะนิสัยร้อนนี้แหละ คนที่ทำอะไรไม่ทันบ้านทันเมืองก็จะมีพอกปากพอท้อง คนเขาก็ดูถูก และถือว่าเกียจคร้าน เครื่องไม้เครื่องมือก็ไม่มีเหมือนทุกวันนี้ ก็พี่น้องบ้านหนึ่งเมืองเดียวกันนั้นละดูแลกันไป อันใดบ่ดีบ่งามผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะบอกสอนเด็กน้อยก็ต้องเชื่อฟัง เพราะเพื่อนเกิดมาก่อนได้รู้ได้เห็นมาก่อน ถ้าเชื่อแล้วก็อยู่เย็นเป็นสุข"³⁸ และที่สำคัญเมื่อเผชิญปัญหาจากธรรมชาติ คนในพื้นที่ใช้วิธีในการเอาตัวรอด สนับสนุนให้ตนเองอยู่ได้ เพราะว่าเรา "หาปลาได้ขึ้นจากน้ำ ปีนั้นน้ำท่วมหลาย พ่อแม่มีแต่นาตามบ่มีนาทุ่ง ลูกก็หลายข้าวบ่พอกินบางครั้งต้องลักหุงข้าวสุกกิน(อายุไม่ยากให้คนเห็นว่าไม่มีข้าวเหนียวกิน)

³⁸ พ่อครูบัว ทองคำ. อายุ 80 ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ. วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

พวกลูกผู้ชายที่พ่อแม่พออาศัยกินแรงได้ก็ต้องหาปลามาให้พวกพี่สาวน้องสาวมาเอิบ (หมัก)ไว้ พวกเอี้ยอ้ายที่ใหญ่หน่อย ก็หาไปหาข้าวทางบ้านอื่นกับพ่อกับแม่ ตอนนั้นอายุได้เก้าปี บ่ได้ไปหาข้าวแต่ต้องอยู่บ้านหาปลา ต้องลงไปหาทุกวัน พวกตากปลาก็ต้องตากทุกวันเหมือนกัน พวกไปหาข้าวต้องพักสองสามวันให้ได้ปลามาก ๆ ถึงจะไปอีกครั้ง”³⁹ “มีแต่หาข้าวกับหาปลานั้นละ ไปหาข้าวมาแล้วก็หาปลาก่อนสามสี่วันแล้วก็ไปอีก ตอนนั้นต้องได้ไปหาข้าวทุกอาทิตย์ ถ้าไม่ทำอย่างนี้ก็ไม่มีกิน ตอนนั้นทุกบ้าน(ครัว)ก็เหมือนกันหมด คือทำนาไม่ได้ผล”⁴⁰

และดูเหมือนว่า ข้าวเหนียว เป็นเรื่องใหญ่และเป็นเรื่องหลัก ที่คนที่ตั้งถิ่นฐานในเวลานั้น ต้องคิดออกมาว่าจะทำอย่างไรที่จะแก้ไข และสร้างหลักประกันในการยังชีพได้ของแต่ละครอบครัว ในพื้นที่ต่างเผชิญปัญหาเหมือนกันในเรื่องเหล่านี้ว่า“ตอนนั้นข้าวเหนียวเหลือแค่สีกระสอบแต่ข้าวเจ้ายังพอมีอยู่ ข้าวเหนียวบ่พอกินกุ่มปี กว่าจะได้เกี่ยวข้าวอีก เลยปรึกษากับพ่อเพื่อนว่า สิพาลูกอดตายไหมพ่อ เพื่อนเลยพาให้เจ้าไปหาข้าวนำหมู่เพื่อน(กับเพื่อนบ้านเขา) ให้เพื่อนหาพี่หาน้องให้ ช้อยก็จะไปหาข้าวนำเสี้ยว บางทีก็จะไปหาค้าขายหางายมือเบื่องลู่ทางว่าที่ไหนเขามีสาวหลาย เราไม่เคยผิตบ้านพาลเมือง บ่มีใครปล่อยให้ออดตายดอก”⁴¹ ที่มากไปกว่านั้น เป็นเรื่องของกิจกรรมในชีวิตเป็นตัวที่สร้างให้เกิดความมั่นใจกับจิตสำนึกที่ถูกพลัษรรมชาติควบคุม ทำให้เห็นว่าระบบธรรมชาติของพื้นที่วัฒนธรรม มีผลต่อวิถีคิดและจิตสำนึกของคนในการอยู่อาศัยร่วมกัน เพื่อเอาตัวรอดร่วมกันในพื้นที่ เช่น“น้ำมันท่วมบ่อย ปลุกข้าวไม่ค่อยได้ นาทุ่งก็ไม่ได้มีทุกคร้ว บ้านเรามีแต่ทำนาทามกันเพราะปีงามนั้นมันก็งามกว่านาทุ่ง ผิตแต่ว่ามันท่วมหลายกว่ามันงาม แตนนาทุ่งถึงมีน้ำก็ไม่งามเหมือนเดิม แทบสิว่า หว่านแค่ไหน เกียวแค่นั้น มันบ่มีข้าวพันธุ์บ่มีปุ๋ยบ่มียา แต่ขนาดทุกวันนี้มีปุ๋ยมียากี้ห้ามน้ำท่วมไม่ได้เหมือนเดิม ก็เลยได้หาข้าวจนถึงทุกวันนี้แหละคนบ้านเรา”⁴² หรือ“ทำไปก็บ่ค่อยได้ข้าว มีบางปีเท่านั้นที่ได้ นี้พูดถึงนาทาม แต่พวกนาหนองมันก็พอได้กินอยู่สำหรับคนมีนาหนอง ตอนนั้นจำได้ว่านาทุ่งบ่มีคนทำเพราะไม่ค่อยได้ผล ตอนเด็ก ๆ หนานาก็ไปเลี้ยงควายที่นาทุ่ง ตอนนั้นมันไม่มีข้าวสักตัน”⁴³ เพื่อที่จะรับมือกับดินฟ้าอากาศ แต่ในที่สุดก็ต้องจบลงด้วยการละทิ้งถิ่นฐาน ไปสู่สถานที่ที่ดินฟ้าอากาศเหมาะแก่การทำนามากกว่า

ผลลัพธ์เหล่านี้ได้แสดงออกมาในพฤติกรรมของการปรับตัวในระบบพื้นที่ทำนาทำกินนั้น สิ่งแรก คือวัฒนธรรมของการผลิตของกลุ่มคนในพื้นที่ หมายถึงกิจกรรมการผลิต ที่เกิดขึ้นมาในสาขาการผลิตโดยให้ความสำคัญพิเศษเฉพาะออกมา จากความเป็นเฉพาะในพื้นที่ของกระบวนการแลกเปลี่ยนระหว่างสังคมกับธรรมชาติ กลายเป็นการแลกเปลี่ยนที่

³⁹ พ่อครูบัว กองคำ.วันที่สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁴⁰ ยายเบ้า เศษสุวรรณ.วันที่สัมภาษณ์ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁴¹ อ่างแล้ว

⁴² ยายอ่อน นิลชัย.วันที่สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545.

⁴³ พ่อครูบัว กองคำ.วันที่สัมภาษณ์ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545.

เกิดขึ้นมาในช่องทางของแรงงานที่เป็นอิสระที่ใช้ไปกับผลลัพธ์ เป็นรูปธรรมในการประกันการยังชีพของตนเอง คือการปลูกข้าว การจับปลาและการปลูกพืชอื่นๆ

ข้อเท็จจริงเช่นนี้ที่เกิดขึ้นในลุ่มน้ำชี(หลง)ได้ดอกย้ำให้เห็นถึงข้อจำกัดของตนเองออกมาในพฤติกรรมและจิตสำนึกว่า"บ้านเฮาคณบ้านทุ่งบ้านน้ำ น้ำท่วมนาตู้ถ้าบ่มีพี่น้องบ้านทางโคกก็อยู่ยากโลดแหล่ว บ้านโคกแถวนี้ก็ไล่ไปแต่ บ้านเหมียดบ้านผือ บ้านตู"⁴⁴ ซึ่งสอดคล้องกับการย่ำชัดของพ่อบุญมา คำหอมว่า"อยู่บ้านเฮาหาปลาพอได้อยู่แต่กระต๋องกินข้าวน้ำ บ้านเฮาช้อยกันดีกะแหม่นกะช้อยกันไปโลกยามช้อยกันได้ เอ็ดนาดี บาดมัน น้ำท่วมมา กะนั่งแหม่นหน้ากันชื้อ ๆแหล่ว(นั่งมองหน้ากันเฉย)แหม่นท่วมน้ำกันเบิด บ่ได้ฮอดข้าวสิกิน(น้ำท่วมด้วยกันหมด ไม่มีข้าวจะกิน)"⁴⁵

นั่นเป็นการชี้ให้เห็นว่า บ้านท่งมีข้อจำกัดของพื้นที่ในการทำมาหากิน ผลักดันให้คนบ้านดอนกลอยแสวงหาทางรอดด้วยการเคลื่อนย้ายทรัพยากรกับคนในบ้านโคก คนในพื้นที่ได้เข้าใจสภาพพื้นที่รอบบ้านของตนเองในการทำมาหากิน ให้การยอมรับในข้อจำกัดที่เกิดขึ้นมาในการได้มาทรัพยากร ยอมรับในเส้นทางที่ต้องให้ความช่วยเหลือกันและกันของไทเฮา ทำให้ไทเฮาไม่สามารถปิดตัวโดดเดี่ยวต่อพื้นที่ทางวัฒนธรรมอื่นๆ

ฤดูกาลผลิตในนาทามของบ้านท่งเผชิญกับน้ำหลากอย่างต่อเนื่อง

⁴⁴ นายสมพงษ์ กองคำ. วันที่สัมภาษณ์ 21 กรกฎาคม 2545.

⁴⁵ นางนงค์ กองคำ. วันที่สัมภาษณ์ 19 กรกฎาคม 2545

“นาบ้านเขามีหลายแต่นาตาม น้ำท่วมก็ไม่ได้ข้าวนำกันเบ็ด จะต้องพากันไปหาที่หาน้อง หาเสียวทางบ้านโคกบ้านดงที่เขาไม้ข้าว ถ้าไผ่ไม่มีเสียวก็ตามผู้มีไปให้เขาหาให้ ทางบ้านโคกเขาจะอยากมีเสียวกันคือกันนั้นแหละ บ่แม่นำว่ามีข้าวหละสิบกินใส่กับเหนาะ กับข้าวบ้านเขามันหลายใกล้ซีใกล้ยัง มีปลากินบ่อืด แต่บ่มีข้าว บ้านโคกมีข้าว แต่บ่มีปลาแดงปล่าส้ม บ่มีไผ่กล้าลองอยู่ไผ่อยู่มันดอก ผู้กินมันกินพอฮาก(อาเจียน) ผู้อยากอยากพอดาย คือแจ่งเขามีปลาเขาจะกินสู่มือ(ทุกวัน) เขาจะว่ามันธรรมดาเหลือกะกล้าถิ่ม(ทิ้ง) ให้หมาให้แมวกิน แต่บ้านบ่มีเพิ่นกะได้กินหยอกินยอม(กินทีละเล็กละน้อย)กะว่าแซบหลาย”⁴⁶

ฤดูกาลผลิตในนาทุ่งของบ้านโคกไม่เผชิญปัญหาน้ำท่วม

เห็นได้ว่าสภาพพื้นที่ที่นำมาหากินของพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม เป็นพื้นที่ ที่มีสภาพเป็นที่ลุ่มระหว่างแม่น้ำสองสายคือ แม่น้ำชีและแม่น้ำยัง ทำให้คนในพื้นที่ต้องตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ที่เป็นดอนเพื่อให้พ้นจากภัยน้ำท่วม สภาพภูมิประเทศและรูปแบบการปรับตัวของคนในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋มจากแม่ใหญ่บุ่ม พุมปะหมันแห่งบ้านคือ เห็นว่า “ตั้งบ้านเหิงดอนเห็ดน่านาตาม เห็ดคือกันเบ็ด บ้านคือฮอดบ้านกอยบ้านท่าเยี่ยมบ้านคำสร้างบ้านส้มโฮงดอนยางมีนาตามเบ็ด”⁴⁷ และการใช้พื้นที่ ที่เป็นที่ตามและโคกเพื่อทำการเกษตร ซึ่งเป็นการปรับตัวที่ตรงกันของคนในพื้นที่ ซึ่งแม่บัวโล ขอมเดชแห่งบ้านคำน้ำสร้างได้ยืนยัน

⁴⁶ นายพล กองคำ. วันที่สัมภาษณ์ 20 กรกฎาคม 2545

⁴⁷ แม่ใหญ่บุ่ม พุมปะหมัน.อายุ 93 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ตรงกันว่า “บ้านทุกบ้านเป็นดอนเป็นโคกเปิด เอ็ดหาอยู่ตามนาภินำชีน้ำยัง เป็นพีเป็น
 น้อยไทเดียวกันนั้นแหละ”⁴⁸ และตรงกันกับพ่อใหญ่สา ขันขวา ของบ้านแจ่ง ที่ว่า “หลายกะ
 เป็นโคกนั้นแหล่นากะเป็นตามน้ำกันเปิด บ้านค้อบ้านกล้วยขนาดไกลน้ากว่าหมูลาง
 เทือกะไปหาภิน้อยชื้อคือกัน”⁴⁹ เป็นไปเพื่อความอยู่รอดของคนในพื้นที่วัฒนธรรมเดียวกันที่มี
 วิธีแก้ปัญหาที่เหมือนกัน มีความร้อนหนาวต่อธรรมชาติรอบตัวเหมือนกัน ซึ่งมีวิธีการปรับตัว
 เพื่อเอาตัวรอดที่ว่า “หาอยู่หาภินำกันช้อยเหลือกันไป”⁵⁰

ข้อจำกัดของพื้นที่ ได้ให้ความเข้าใจต่อการตั้งถิ่นฐานของตนเองว่า ไม่
 สามารถที่จะประกันการอยู่รอด(หากคิดที่จะพึ่งพาทรัพยากรตนเอง)ได้ภายในกลุ่มของตนเอง
 ดังนั้นภาพของการขยายพื้นที่ในลุ่มน้ำชี(หลง) ของการดำเนินกิจกรรมในเส้นทางชีวิตของตน
 เองมีข้อจำกัดอย่างมาก แทบจะกล่าวได้ว่าการพึ่งพากันเป็นหลักภายในเครือข่ายของตน
 เอง คนที่นี่ได้ปรับตัวเอง ได้เคลื่อนย้ายทรัพยากรไปมาหาสู่กันมากกว่า นับว่าเป็นความ
 สามารถในการคัดเลือกวิถีชีวิตอย่างลงตัวของตนเองให้ทุกคน ที่อยู่อาศัยในท้องถิ่นต่างพึ่งพา
 กันและกัน เป็นความหมายของความคิดและวิธีการในการเอาตัวรอดที่เป็นแบบของตนเองขึ้น
 มา ตรงกับการให้ความสำคัญของปลาและข้าวต่อไทเขาที่ว่า “ยามน้ำยามนาบได้หาต้องหา
 มาก่อนมีข้าวมีปลาแตกกะบ่อดตาย ต้องไปหาหาหาหาได้มีคนขอกะให้เขาแต่พอ
 เกินเฮากิน”⁵¹ ความจำเป็นของข้าวและปลานั้นถือว่า เป็นเรื่องของความเป็นความตายของคน
 ในอดีต ที่สะท้อนออกมาความไม่แน่นอนของฤดูกาล ได้สร้างสังคมวัฒนธรรมของตนเองมา
 อย่างต่อเนื่อง

สังคมวัฒนธรรมของไทเขา

ข้อจำกัดและชนิดของความแตกต่างของทรัพยากร และความชำนาญในพื้นที่
 ทำให้คนในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุสร้างวิธีการเอาตัวรอดของสังคมภายในกลุ่มของตนขึ้น
 มา เพื่อใช้เคลื่อนย้ายทรัพยากรที่ไม่มีในพื้นที่ของตน ผ่านตลาดเฉพาะในพื้นที่ มีรูปธรรมคือ
 “บ้านค้อมีนาทุ่งหลายยามน้ำท่วมเขาได้ข้าว เขาจะได้เอาปลาไปหาเขา กะพอได้กินไป
 สองสามมื้อ”⁵² และ “บ้านกอยเอ็ดหาตามหลายน้ำท่วมตู้ ปีได้เขาพอมิข้าวกะเอาไว้ถ้า
 เสียวบ้านกอย เสียว กะมีแม่หย่อยบ้านกอยกลางเทือกะมายืมข้าวไปกิน เขากะให้ ลางเทื่อ
 เขากะเอาปลามาให้เขาชื้อ ๆ เขากะเอาปลาไปหาข้าวบ้านอื่นนำ แม่หย่อยเขากะไปหา
 ข้าวคือกัน ลางเทื่อเขาเอาปลามาให้ชื้อ ๆ เขาบ่มีเขากะให้ชื้อ ๆ ถือว่าสู่กันกิน ลางเทื่อ
 กะแลกกันถือว่าตอบแทนกันเป็นหมากม่วงหมากแวงไป ลางเทื่อเขามีเงินเขากะชื้อ ถือ

⁴⁸ แม่บัวไล ขอมเดช. อายุ 47 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁴⁹ พ่อใหญ่สา ขันขวา. อายุ 63 ปี. วันที่สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁵⁰ แม่ไท นิลชัย. อายุ 53 ปี. บ้านท่าเยี่ยม. วันที่สัมภาษณ์ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁵¹ แม่ใหญ่ทอง จุลวงศ์. อายุ 67 ปี. บ้านสำโรง. วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁵² แม่หา กองศรี สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ว่าช้อยกัน ยามเขาอยากได้ปลาไปหาข้าวเฮากะไปบอกให้เพิ่นหาปลามาส่งแห่ช้อยสิ เอ็ดปลาแดก เพิ่นกะไปแก่ซวดแล้วเอามาส่ง เขามีข้าวหลายเฮากะแบ่งเพิ่นคือกัน เพราะว่าปลาเพิ่นมีหลายเพิ่นเลยบ่แพง ถ้าเขาได้ปลาไปหาข้าวมีเพิ่นบ่มีข้าวเฮากะต้องช้อยเพิ่น ลางเทื่อเขาได้กะบองมากะเอาไปส่งเพิ่นเพราะว่าบ้านเฮาบ่มียางต้องไปหาซีกะบอง มาแต่บ้านโคก บ้านเฮาน้ำท่วมดูยางบ่ออก กะช้อยกันไปช้อยกันมาแจ้งซี้แหล่ว ถ้าบ่ช้อยเขายามเขาเดือดฮ้อนสิหันไปทางโคกยะยากแหล่ว แต่เขามีเสี้ยนนี้ดี แจ้งเพิ่นไปเห็น ข้าวบ้านโคกหลายกะมาบอกเฮาว่าไปเด้อบ้านทรายมูลข้าวเขาหลายช้อยไป ๆ มาแล้ว เขาสั่งให้เอาบักแ้วไปพร้อมเด้อ เขาไปตามนั้นเฮากะง่ายแหล่ว”⁵³

ซึ่งสอดคล้องกันกับประสบการณ์ของแม่บัวไล ขอมเดช บ้านค้ำน้ำสร้างที่ว่า “ฮอดยามบักโมพี่น้องบ้านกอยกะเอาปลาแดกมาแลกบักโมบ้านนี้ปลาบ้านเฮากะพอหาได้อยู่แต่กะถือว่าปันกันกินไป เพราะเป็นไทเดียวกันมีหยังช้อยกันได้ต้องช้อยกัน แจ้งแม่หนูแดง เคยไปบ้านถาวรนำผัวชายที่ขายทางเบ็ดबाटที่นี้ผัวตายเลยพาลูกกลับมาอยู่บ้านนำพี่น้อง ที่ไต่ที่นาที่เคยขายให้พี่ให้น้องไปแล้วเฮากะให้ยืมเอ็ด ปีได้บ่ได้ผลกะเอ็ดนาแซงเอา นำบวคนำหนองเลาะดงที่มันมีน้ำซับไหลออกมาตลอดปี แต่ก็แม่นบ่เป็นพี่น้องกะต้องมีเสี้ยว คนบ้านกอยมาเอายากับพ่อใหญ่ชุยบ้านค้ำสร้างนี้กะบ่หย่อย พ่อใหญ่ครุบัวกับปู่ดงนี้กะเป็นเสี้ยวกัน เล่าเคยพากันไปหาปลาอยู่ซี้ ปลาข้าวปลาโคปลาจะมันล้ำกเสาเอามาสุกกันกิน แต่ก็หากินง่ายแต่ทุกเงิน งานบุญธาตุไปขายบักโม เจอเสี้ยวแห่พี่น้องแห่กะสู้เขากิน เฮาเหมามา 4-5 บาท บ่คิดเอากำไรหลายแต่ให้ดีกว่าอยู่ซื่อ ๆ ไปเที่ยวเสียเงินซื่อ ๆ แม่อ่อนศรีบ้านกอยเป๋ม่าย ลูกเพิ่นอยากแม่สงสารเลยให้ไปซื่อ ๆ เพราะถือว่าเป็นไทเดียวกันบ่แม่นทางอื่น”⁵⁴ มีความใกล้เคียงกับประสบการณ์การค้าขายให้กับพวกเดียวกันของแม่ใหญ่กอง ศรีชมภูที่ไม่ได้คิดเรื่องกำไรจากเงินเป็นหลัก แต่คิดเรื่องการมีเพื่อนมีมิตรเป็นหลัก “ลางปีแม่กะเอ็ดข้าวละของขาย อยู่ซื่อ ๆ อยากได้เงินเห็นข้าวเจ้าเหลืองมีกะเลยเอ็ดบ่ได้ลงทุนหลายมีแต่แนวหาได้ ยามไปขายบ่ได้คิดกำไรว่าท่อนั้นท่อนี้ เพราะว่าอยากได้เงินกะเอาข้าวละของไปแลกซื่อ ๆ หาขายนำบ้าน ลางเทื่อกะฮอดบ้านกล้วยบ้านกอย กะให้เขาสี่ถ้วยต่อบาท ลางคนขอห้าถ้วยบาทกะให้ลางคนขอให้ลูกกินจกถ้วยแห่ กะให้เขา ได้เงินบ่หลายบ่คือไปขายในเมืองได้ถ้วยละ 50 ต่าง แต่ขายนำบ้านได้เห็นพี่เห็นน้องบ่ได้เงินแต่ได้แนวอื่นได้ปลาแดกบักพริกบักเขือ อยากได้เงินหลาย ๆ แจ้งไปขายยโส”⁵⁵

ประสบการณ์การเกิดเสี้ยวของยายทองมี วงศ์พิลา ที่ว่า “เป็นเสี้ยวกับแม่อ่อนศรีบ้านดอนกลอย เพราะเรียนหนังสืออยู่บ้านค้อมานำกัน ถูกกัน ฮักกัน ลางเทื่อเพิ่นเอา

⁵³ แม่ใหญ่บุญ ฟูมประหมั่น อายุ 66 ปี บ้านค้อ, วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁵⁴ แม่บัวไล ขอมเดช อายุ 47 ปี บ้านค้ำน้ำสร้าง, วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁵⁵ แม่ใหญ่กอง ศรีชมภู อายุ 67 ปี บ้านค้อ, วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ปลามาให้เฮาอะเอบักหุ้งให้ ลางเพื่อเพิ่นกะเอบลามาหาข้าว เฮาอะช้อยข้าวให้ ลางปีเพิ่นบ่มีข้าว แต่เฮามีน้อย คนฮักกันบ่มีกะต้องแบ่งให้”⁵⁶

และการช่วยเหลือของไทเฮาที่แม่บุญเพ็ง ไครชม บ้านท่าเยียมได้ประสบมาคือ “ปีนั้นลูกแม่ใหญ่วันบ้านกอยสาวนาช่างทราย เพิ่นเป็นครูอยู่ไกลเฮาเลยไปขอเฮ็ดนาเพิ่นบอกเพิ่นว่าสิแบ่งข้าวให้ผู้ละครึ่ง เพิ่นกะให้เฮ็ด ปีนั้นข้าวงามน้ำบ่ท่วมเฮาได้ข้าวหลายเพิ่นเอาน้ำแค่30ข้าวบ่พอครึ่งข้า”⁵⁷ และความหมายของคนที่ทำให้การช่วยเหลือต่อไทเฮาคือ “ให้พี่น้องไทเดียวกันได้เฮ็ดอยู่เฮ็ดกินไป เพิ่นบ่มีเพิ่นแจ่งขอ”⁵⁸

ไทเฮาทรัพยากรที่สำคัญในสังคม

ความเป็นไทเฮาในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ เป็นเสมือนบัตรประชาชน แสดงความเป็นพวกเดียวกัน ที่จะสามารถได้รับความช่วยเหลือจากคนในบ้านเดียวกัน โดยได้แสดงออกมาในนิสัยของคนพื้นที่วัฒนธรรมนี้ ที่ให้ความสำคัญกับที่มาของคนแปลกหน้ามาก ถ้าเพิ่งเคยเห็นหน้าก็จะถามคนที่เป็นไทเฮาที่พามาว่า “คนบ้านเฮาหรือไม” หรือ “ไททางใด” ก็ต้องถามกันก่อน ถามคนบ้านเดียวกันนั้นล่ะว่าบักนี้เป็นไททางใด ถ้าบอกว่าเป็นไทเฮาไทบ้านเฮา ลูกหลานคนนั้นคนนี้ หรือลูกคนนั้นที่เป็นเสี่ยวกันกับคนนี้ เช่นบักแสงคนบ้านโคกยาว(อ.ทรายมูล)จะมาหาปลาที่บ้านดอนกลอย โดยบักแสงนี้เป็นลูกของเฒ่าคำซึ่งเป็นเสี่ยวกับพ่อมาคนบ้านดอนกลอย ที่เป็นเสี่ยวกันนั้นเพราะสมัยหนุ่มได้ไปเสียแรงแทนค่าเสียหัวด้วยกันถึงสิบห้าวัน

หลวงเขาให้ไปชุดคลองเฮ็ดถนนก็ได้ไปแล้วเห็นน้ำใจกันว่ามีความขยันขันแข็ง ก็เลยมักกันแล้วกะผูกเป็นเสี่ยวเหยเกยฮักกัน จากนั้นกะไปมาหาสู่หาข้าวหาน้ำกันไม่ได้ขาดจนลูกคือบักแสงนี้มันลี้(สนิท)กับบักมีลูกเฒ่ามา พอบักแสงมันออกเฮือนแล้วบ้านโคกยาวมันบ่ค่อยมีหม่องหาปูหาปลาซื้อกินซื้ออยากเหมือนทุกวันนี้ก็ไม่ได้ มันเลยมาหาบักมีเพราะคิดว่าเคยได้อาศัยภัยพึ่งกันมาแต่พ่อแต่แม่ และปีกลายเฒ่ามาก็ได้มาหาข้าวนำเฒ่าคำอยู่ บักแสงเลยให้เมียไปทำสัมผักับเฮ็ดซีได้ไว้ แล้วจึงเอาข้าวกับสัมผัไปหาข้าวที่บ้านดอนกลอย โดยหาบเดินทางมาทางต่อท้องสองคนผัวเมียมาตั้งแต่ตีสี่เข้ามาทางบ้านพลับ บ้านดอนกลาง แล้วมากินข้าวเข้าที่บ้านดอนกลอย บักมีพอเห็นเสี่ยวมาหา พอรู้ว่าบักแสงอยากได้ปลา ก็เลยไปหาพ่อใหญ่แคน(บิดาของพ่อครูบัว)เพราะว่าเป็นคนช่งเดียวกัน ให้พ่อใหญ่พาไปแก่งวดให้เสี่ยวพ่อใหญ่แคนจึงถามว่าเป็นคนทางใด บักมีจึงบอกว่าเป็นเสี่ยวช้อยลูกพ่อคำบ้านโคกยาว พ่อใหญ่แคนจึงบอกกับบักแสงว่าให้ฝากบอกเฒ่าจ้อยบ้านโคกยาวอ้ายเฒ่าคำด้วยว่า เสี่ยวบ้านดอนกลอยอยากได้ผักดอกหลีบ(รังไหม)ให้อามาให้ด้วย ถ้าอยู่โคกยาวมีไม่มากให้ไปเอามาที่บ้านหัวนาบ้านบ่า(อ.กุดชุม)ก็ได้ พ่อใหญ่แคนจะเอารังไว้ให้ ถ้าไม่รีบมาจะไปหาพริกที่บ้านกุด

⁵⁶ แม่ใหญ่ทองมี วงศ์พิลา อายุ 73 ปี บ้านค้อ .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

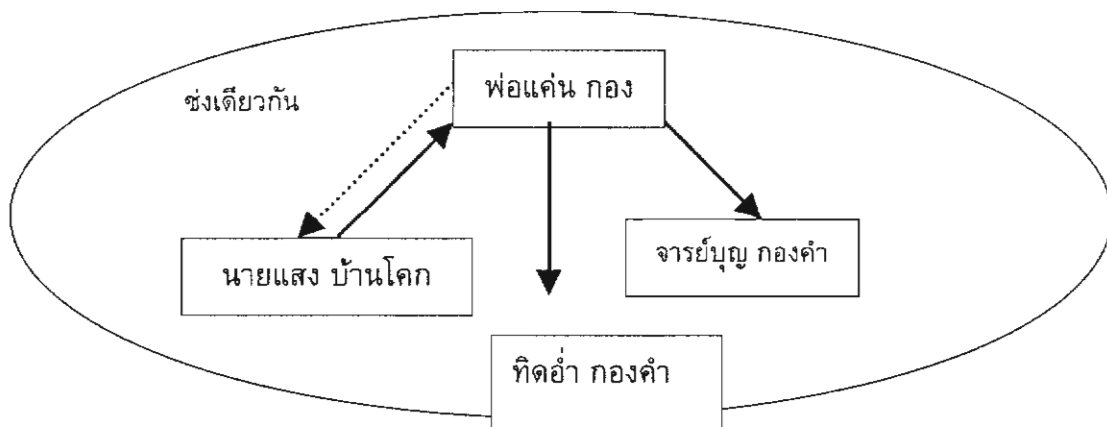
⁵⁷ แม่บุญเพ็ง ไครชม อายุ 50 ปี บ้านท่าเยียม .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁵⁸ แม่ใหญ่ทองวัน กองคำ บ้านดอนกลอย .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

เรือโพธิ์ชันโพธิ์ตากฟากยัง(อ.เสลภูมิ)ก่อน พ่อเฒ่าจ่อยค่อยมาเอาปลาอยู่นี้ก็ได้ หรือถ้าได้พริกหลายก็จะแบ่งให้ไม่ต้องไปเอง และฝากบอกด้วยว่าพ่อใหญ่ศรีบ้านหนองบัวเมืองกาฬสินธุ์ที่เคยเราเคยไปเที่ยวด้วยกัน(ทำงาน)นั้นตายแล้ว ลูกเขยแก่ที่มาหาปลาวันก่อนมาบอก

จากนั้นพ่อใหญ่แค้นเลยให้พ่อครูบัว(ตอนนั้นเป็นเด็กสามสี่ขวบ)ไปบอกทิดอ้าจารย์บุญมาช่วยแก้ขัด และให้รับมาด้วยโดยให้นึกถึงห้าเผิ่นห้าโต(ที่เขาที่เรา)แต่คราวก่อนที่เสียเจ้ามาบักมีมันก็ได้มาช่วยอยู่ ถ้าซักซำมันสิคำเผิ่นผู้ทางไกล ที่ให้ไปตามสองคนนี้ก็เพราะเป็นคนคล่องแคล่วว่องไวทางการหากินและทำมาด้วยกันตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่แล้ว⁵⁹

กวตสมัยนั้นมันบ่ใหญ่คือสมัยนี้ไปกันห้าหกคนก็พอ แก่อยู่สามสี่ครั้งก็ได้ปลามาเต็มเรือ ก็ขึ้นมาแบ่งปลากันแล้วบักแสงกับเมียก็เลยกลับบ้านโคกยาวซึ่งได้ปลาแค่สี่หาบแต่พ่อครูบัวต้องเอาปลาไปให้เซียงน้อยที่มาช่วยเคยต่อเรือให้พ่อใหญ่แค้นและต้องเอาปลาไปให้พี่ให้น้องกว่าจะหมดก็ทำให้ไม่ได้ไปเล่นกับเพื่อนเป็นวัน ๆ ซึ่งทำให้จำได้ดีว่า สมัยนั้นพี่น้องเรานั้นมีมาก ทั้งคนที่มิบุญคุณกับครอบครัวเราก็กว่กเหลือเกิน⁶⁰

นั้นเป็นความรู้สึกในความเป็นไทเอาที่สร้างขึ้นมา ในการเอามาแก้ไขปัญหาของการปรับตัวเข้าสู่ระบบธรรมชาติในพื้นที่ของการเอาตัวรอดของช่วงเวลาของการ"หาอยู่หากินนากันช่อยเหลือกันไป" เกิดจากความไม่เชื่อมั่นในชะตากรรมของตน ที่ไม่สามารถมีอิสระจากความเป็นไปของธรรมชาติ "ยากลำบากหลายยามน้ำท่วมนาท่วมข้าวแต่ก็เป็นหลายบ่ได้ข้าว หาได้แต่ปลา"⁶¹ ความยากลำบากทำให้คนในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบู่ได้สร้างเครือข่ายความร่วมมือของคนในพื้นที่เดียวกัน ผ่านพิธีกรรมความเชื่ออันเดียวกัน คือพระธาตุคำบู่ ซึ่งสามารถทำให้คนในพื้นที่มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน หรือที่เรียก

⁵⁹ อ้างแล้ว พ่อครูบัว กองคำ.วันที่28 กุมภาพันธ์ 2545

⁶⁰ อ้างแล้ว

⁶¹ พ่อใหญ่จันทร์ จันทร์แก้ว อายุ 73 ปี บ้านลำโรง.วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ว่า “ไทเฮา” ขึ้น.”เป็นไทเดียวกันเป็นไทเฮาเปิด ไปเอาบุญธาตุนำกัน มักนิสัยใจคอกันกะ ผูกข้อต่อแขนเป็นเสี้ยวฮักกัน สัญญากันว่ายามเดือดร้อนต้องช่วยกัน”⁶² เป็นประสบการณ์เดียวกันกับคนในรุ่น 80 ปีขึ้นไปที่ยังจำเรื่องราวความหลังของการสร้างพันธมิตรเสี้ยวผ่านการทำทางเกวียนที่เรียกว่าทางต่อท้อง “แต่ก่อนเขาไปเอ็ดทางนำกันยามแล้วบ้านนั้นบ้านนี้กะลงเงินกินเนื้อกินเหล้ากัน อีพ้ออยู่บ้านว่าให้ฟังว่าพื้นได้เสี้ยวย้อนเอ็ดทางนั้นหละ”⁶³ สอดคล้องกันกับประสบการณ์ของพ่อครูบัว กองคำ บ้านดอนกลอย ที่ว่า “ฮอดยามเป็นบ่าว บ่ค่อยได้เอ็ดแต่ว่าตอนน้อย ๆ จำได้ว่าได้ไปเล่นนำหมู่เด็กน้อยบ้านอื่นอยู่ได้หมู่ชื่อว่าบักมีบ้านค้อย่อนตีเพี้ยกัน เลยเป็นเสี้ยวกันจนมันตาย กะช่อยเหลือกันหลายเทื่อ ปี 21 น้ำท่วมไปอยู่โรงเรียนบ้านค้อย่อนกะเอาข้าวมาสู้กิน ไปหาปลาทำกัน บ้านค้อย่อนแก่หน้าคือบ้านเฮา เห็นน้ำแสงมันย่านคือหยัง”⁶⁴ สอดคล้องกับประสบการณ์ของพ่อใหญ่จันทร์ จันทร์แก้ว ที่ว่า “เด็กน้อยยามพ่อแม่มาหากันกะตีเพี้ยกัน เด็กน้อยผู้ชายเล่นเบ็ดตีเบ็ด บ่มีไผเป็นผู้แม่คือซูกมือนี่ แต่ก็เป็นผู้แม่บ่ได้ มันสิบมีหมู่บ่มีคนคบหา อยู่ผู้เดียวบ่ได้ดอก ซูกมือนั้นคนว่าแต่มีเงินกะอยู่ผู้เดียวได้ มันเลยมีคนเป็นผู้แม่”⁶⁵ และของพ่อใหญ่สา ขันขวาที่ว่า “ตอนเป็นเด็กน้อยกะตีกัน ตีแล้วเป็นหมู่เป็นเสี้ยวกัน ปีนั้นพ่อบุญช่อยผู้ใหญ่บ้านหลวงสิเอ็ดทางจากคำสร้างมาบ้านแจ้ง รถสิบล้อมาคันได้กะเพลลาหักเบ็ดย้อนทางเก่ามันเป็นทราย หลวงเขาเลยสิเฮาเอ็ดเพราะว่ารถมันชนหินบ่ได้ เฮาบอกว่าให้เอ็ดสาแจ้งสิได้ไปหาพืหาน้องง่ายได้สิมตาอ้าปากได้แน่ เขากะว่าให้ชนหินใส่เครื่องบิ่นทั้งลงมาเลยบ่ละ เฮากะเลยไปยุคนำพืหาน้องผู้ใหญบ้านกำนัน กะเลยพากันมาเบ็ดเลย มาทุกบ้านมาช่อยกัน ใช้แสงฟริบ้านค้อย่อนบ้านก้อยบ้านกล้วยส้มโฮงดอนยางดอนกลางคำสร้างมาเบ็ด ได้แต่คำกับข้าวกินกัน พ่อบุญครูบัวบ้านกอยเมานอนนำดินนำดอนไปเทิงเมื่อยเทิงม่วน”⁶⁶

นอกจากนั้นไทเฮายังมีการขัดเกลาร่วมกันผ่านการดูหมอลำคู่คือ “หมอลำเฮากะบอกเรื่องผลอาณิสงค์ผลบุญ บอกหน้าที่ของพี่น้องกันของเสี้ยวเหยเกยฮักไปแจ้งชีแหล่ว หมอลำวันบ้านกอยกะลำดีลำม่วน กลอนเลามีหลาย”⁶⁷

และหลักฐานของการขัดเกล่าได้สะท้อนออกมาในกลอนลำของหมอลำทองวัน กองคำ ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาหมอลำในพื้นที่ ดังนี้ “...บัดนี้สิกล่าวถึงบุญผลอาณิสงค์ต่าง ๆ ที่เฮาเอ็ดเฮาสร้างนำกันวันนี้ บุญชาตินี้สิให้ฮ่มเย็นล้ำบ่มีฮ้ายมาก้าคนค้ำคุณพระธรรม

⁶² พ่อใหญ่จันทร์ จันทร์แก้ว อายุ 73 ปี บ้านสำโรง .วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁶³ แม่ใหญ่บุญ ฟุ่มปะหมัน อายุ 93 ปี บ้านค้อย .วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁶⁴ พ่อครูบัว กองคำ อายุ 80 ปี บ้านดอนกลอย .วันที่สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁶⁵ พ่อใหญ่จันทร์ จันทร์แก้ว อายุ 73 ปี บ้านสำโรง .วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁶⁶ พ่อใหญ่สา ขันขวา อายุ 63 ปี บ้านแจ้งน้อย .วันที่สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁶⁷ แม่ใหญ่บุญ ฟุ่มปะหมัน อายุ 66 ปี บ้านค้อย .วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

เท่งพี่น้องป๋องปลายหลายหน้า อ้อมเอียงเห็นว่าย้อนอนานิสงค์นั้น บุญชาติหน้าแอ่งลิ้มเย็น มีบุญได้เห็นพระสีอานเป็นเจ้า พี่น้องเอยฮักกันไว้เด้อ ซ่อยกันเฮ็ดสร้างไว้สมัยหน้ามาถึง ข้าวเต็มเล้า น้ำเต็มท่า ปลาเต็มข้อง บ่ต้องทนทุกข์ยากเจ็บไข้อดหิว...”⁶⁸

ซึ่งในบทกลอนนั้นได้สะท้อนถึงการให้ความหมายของความคาดหวังในความมั่งคั่งในอุดมคติของคนในพื้นที่ ซึ่งความมั่งคั่งหมายถึง ความง่ายในการปรับตัวเข้าใช้ธรรมชาติ คือ ข้าวเต็มเล้า น้ำเต็มท่า ปลาเต็มข้อง “บ่ได้หวังหยั่งหลายแค่เฮ็ดนาได้ทุกปีกับมีปลาให้จับเฮากะสบายแล้ว”⁶⁹ แต่คนในพื้นที่ก็มีความเข้าใจในสภาพพื้นที่ของตนที่ไม่สามารถจะให้ความมั่งคั่งตามอุดมคติได้ “มันบ่ค่อยได้เฮ็ดนาดอกบ้านเฮาบ่านดอนนาห้ำมีแต่หาปลาแลกข้าวพอได้อยู่ได้กินมือต่อมือ”⁷⁰ ดังนั้นการขัดเกลาของหมอลำ ชี้ให้เห็นถึงความมั่งคั่งใหม่ที่มีอยู่ นั่นคือการมี พี่น้องป๋องปลายพร้อมเพียงเรียงหน้ากัน ซึ่งเป็นผลบุญหรือรางวัลที่ได้ในชาตินี้ “เฮาอยู่กันได้บ่ลำบากกว่านี้จะย่อนมีเสี่ยวมีพี่มีน้องถ้าบ่มีไผเลยเฮาอยู่ยาก ถ้าไผมีพี่น้องมีเสี่ยวหลายกะสบาย หาอยู่หากินง่าย”⁷¹ แต่ความมั่งคั่งในอุดมคตินั้น ต้องรอในชาติหน้า เพราะไทเขาไม่มีความเชื่อมั่นว่าจะได้เจอความมั่งคั่งเช่นนั้นในชาตินี้ “ชาตินี้กะหาได้ซำมี กกขายปลายกินไปชั้นแหลว เฮ็ดบุญเข้าวัดไว้ชาติหน้าแจ้งได้ไปเกิดหม่องใหม่ หม่องบ่ลำบากลำบาก”⁷²

และบทเรียนของคนที่ไม่มีความหมายถึง ชาตหลักประกันในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งต้องยืมเส้นทางจากไทเขาที่มีเสี่ยว “ปีนั้นไปบ้านหนองหมื่นถ่านอาจสามารถได้ข้าวมาครึ่งตะกร้ากะฮ้องให้มานำทางโอดโอยว่ากุสิดเอาข้าวอยู่ใส่ใส่ปากลูกน้อยนอ หย่างซำน้ำสองสามเทือตื้นฮ้อนจนพองจนแตกได้หย่องหย่องเข้าฮ่มเอายามไป ยามมาบ่ได้ข้าวซำของกะเบิดถูกเขากดเอาฮ้อนว่ามาไกลแล้วเขาใส่ให้คำนี้บ่เอากะแล้ว ย้อนว่าโตบ่มีเสี่ยวเขากะบ่มีไผซ่อย บาดหลังไปนำผู้มิเสี่ยวกะแจ้งได้ แนวเสี่ยวจะของมีแต่อยู่บ้านเลาะน้ำนำกันบ้านโคกมันไกลบ่ค่อยมีเสี่ยว บาดหลังเลยไปบ้านโคกทางทรายมูลได้เสี่ยวทางพันดึกกว่า”⁷³ และ การหยุดกิจกรรมทันทีเมื่ออีกฝ่ายหนึ่งเกิดการกลายพันธุ์ “ไปบ้านทุ่งแต่หาเสี่ยวพอใหญ่เลินได้ข้าวมาสองกระสอบขนาดเหมารถไปเลยบ่ไปอีกจักเทือ ย่อนเขามิแต่ขายข้าวบ่งไว้ให้เฮา”⁷⁴

⁶⁸ หมอลำทองวัน กองคำ บ้านดอนกลอย.วันที่สัมภาษณ์ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁶⁹ แม่ใหญ่ นอ พิลาวุฒิ อายุ 66 ปี บ้านลำโรง. วันที่สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷⁰ แม่ใหญ่สา พิลาวุฒิ อายุ 70 ปี บ้านกล้วย.วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷¹ แม่ใหญ่ กอง ศรีชมภู อายุ 67 ปี บ้านค้อ. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷² แม่รัศมี เนรสิงห์ อายุ 53 ปี บ้านค้อ. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷³ แม่ใหญ่ สีดา ชันขวา อายุ 70 ปี บ้านแจ้งน้อย. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷⁴ แม่ใหญ่สา พิลาวุฒิ อายุ 70 ปี บ้านกล้วย. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ดังนั้นหน้าที่ของไทเฮาในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบู ทำหน้าที่เสมือนบัตรประชาชนในพื้นที่ “เป็นไทเฮากะหากินได้เบ็ดได้ว่ากัน อยู่ที่บ้านกอยกะลงไปหาอยู่หากินได้”⁷⁵ เพื่อที่คนในพื้นที่จะสามารถเคลื่อนตัวอพยพเข้าไปใช้ทรัพยากรในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง “เป็นไทเฮาไทเดียวกันไปบ้านใดจะง่ายให้เขาช้อยเหลือเฟือแสงได้”⁷⁶ ซึ่งเป็นหนทางในการระดมทรัพยากรด้วยวิธีต่างๆ ที่ความเป็นไทเฮาสสามารถหล่อลื่นให้การเคลื่อนย้ายทรัพยากรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ “เป็นไทเฮากะว่ากันง่ายเพราะได้เพ็งพากันมาแต่พ่อแม่แม่ ไปหาของนำกันจะง่ายกะไปเอาหน้าชุมจะของ”⁷⁷

นอกจากนั้นครัวเรือนไทเฮามีสถานภาพสูง ยังสามารถระดมแรงงานของชุมเดียวกันมาใช้ได้ภายใต้ข้อตกลงเดียวกันคือ “แต่ก่อนต้องตื่นตีหนึ่งตีสองมาตำข้าว เพราะว่าเดียวบ้านใกล้เคียงเขาสิมาตำก่อน ขนาดครกอยู่บ้านเขา ว่าเขาบ่ได้เพราะว่าตอนเอ็ดเขาจะมาช้อยเฮ็ดน้ำ หรือถ้าครกเก่าแล้วกะสิแม่ปุ่ยาตายายเขาเคยมากัน”⁷⁸ ซึ่งชัดเจนกับ “ครกมองกันยากต้องใส่ส่วตอกลง ใช้ไฟสุ่ม สุ่มแล้วดับ เอาไฟสุ่มอีก บ้านที่จะเอ็ดได้ต้องเอิ้นคนมาช้อย ละต้องเป็นคนบ่ผิดคน เขาแจ้งมาช้อย พอได้ครกแล้วกะเป็นว่าใช้นำกันแต่เอาไว้บ้านเจ้าของนั้นแหละ”⁷⁹

ไทเฮาที่อยู่ใหม่ยังมีความสามารถในการสร้างช่องทางระดมทรัพยากรแก่คนที่อยู่ในพื้นที่อีกด้วย “สิไปหาข้าวบ้านถาวร จ้างรถพ่อไหวไป คยุหน้าไทเดียวกันสี่ห้าครัว ปีนี้มันฮึดไปทางใกล้ย่านมีคนไปหาหลายเขาสิบ่มีได้ ไปบ้านถาวรบ่ เขาไปเฮ็ดนาอยู่ฮั่นว่างามแท้ได้ ออกเงินจ้างพ่อไหวนำกัน ช้อยฮู้จัก พี่น้องอยู่ ชุมแม่หวี มलगแม่ใหญ่ทองบอด ทิดดาหมุ่นั้น กะเลยออกเงินกันไป แล้วไปเตรียมปลาส้มปลาแดงไปเป็นของฝากไปหาปลาหน้าอยู่บ้านกอยหุ่น พอไปเขามักเพราะเขาหายากเลยได้ข้าวมาหลายขนาดจนलगคนเหลือกินกะได้ขาย”⁸⁰ สอดคล้องกับประสบการณ์จากฝั่งบ้านคำน้ำสร้างที่ว่า “บ้านเฮาน้ำท่วมหลายถ้าเฮ็ดแต่นาแข่งกะบ่คู่กัน เพิ่นเลยพากันไปบ้านถาวร ไปกันหลายบ้านเพิ่นส่งข้าวกัน พวกสิไปกะไปหาสาวชายนาคะคยุไปถามไปคนขอไปนำกะบ่ฮึด ขอไปเบ็งก่อนกะมี บ้านเฮาไปกะมี แม่แพงศรี แม่คำ พ่อศรี แม่หนูแดง ยามบ้านเฮาฮึดกะได้เหมารถไปหาข้าวนำเพิ่น แต่เพิ่นกะลำบากแนวกินแนวอยาก เฮากะเอาปลาแดงปลาส้มไปฝาก”⁸¹

⁷⁵ แม่ใหญ่ทองมี วงศ์พิลา อายุ 73 ปี บ้านค้อ .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷⁶ แม่ใหญ่พรม พิลาวุฒิ อายุ 67 ปี บ้านกล้วย .วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷⁷ แม่บัวใส ขอมเดช อายุ 47 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷⁸ แม่ใหญ่บุ่น พุ่มปะหมั่น อายุ 93 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁷⁹ แม่ใหญ่ทอง จุลวงศ์ อายุ 67 ปี บ้านสำโรง .วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸⁰ แม่ใหญ่สา พิลาวุฒิ อายุ 70 ปี บ้านกล้วย .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸¹ แม่บัวใส ขอมเดช อายุ 47 ปี .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

นอกจากนี้ ความเป็นไทเขายังช่วยเหลือสมาชิกที่อยู่ใกล้ทรัพยากรด้วยการยอมรับในการเป็นตัวกลางในการส่งผ่านทรัพยากรของคนบ้านกล้วย เกิดจากคนบ้านกล้วยย้ายจากบ้านค้อมาเพื่อให้ใกล้ที่ทำนา ทำให้บ้านกล้วยค่อนข้างหากินทางอื่นลำบาก ทำให้คนบ้านกล้วยต้องปรับตัวเป็นไทเขาแบบพิเศษ คือ “บ้านเฮาลงซีกะไกลไปยังกะยาก ลงปี๊ดข้าวกะไปยืมข้าวซื้อข้าวอยู่บ้านค้อ แม่กองบ้านค้อขายข้าวให้กันมากิน หมิ่นละ5 บาท เฮากะแบ่งกินละแบ่งแลกปลากับเสี้ยวบ้านกอย ได้ปลาแล้วกะเอาไปหาข้าวหมუნกันไป เอ็นว่ากขายปลายกิน ลงปี๊ดกะไปซื้อปลานบ้านกอยก่อน แต่ต้องซื้อปลากะข้าวซื้ออย่างอื่นแจ่มมากโมกะแลกแนวอื่นได้น้อย บ่พอกิน”⁸²

ซึ่งตรงกับการให้ความสำคัญของปลาและข้าวต่อไทเขาที่ว่า “ยามน้ำยามนาบได้หาต้องหาก่อนมีข้าวมีปลาแดกกะบ่อดตาย ต้องไปหากมาเฮาหาได้มีคนขอกะให้เขาแต่พอกินเฮากิน”⁸³

นอกจากนั้นความเป็นเสี้ยวและพี่น้องยังช่วยประกันฝีมือการทำงานของแรงงานฝีมือ ซึ่งสะท้อนออกมาในการให้คุณค่าฝีมือและความเชื่อถือของไทเขาในการต่อเรือ “ต่อเรือต้องใช้ไม้ตีบมีตา ไม้มีตาบ่ดีหากินบ่พอกิน ไม้ตีบมีน้อยคนต่อต้องใจเย็นคนจ้งต้องเคยเห็นฝีมือแจ่มกล้าจ้ง เป็นพี่น้องเป็นเสี้ยวแห่งดี ฮู้เลยว่าเขาเอ็ดเบิดฝีมือ แต่ก็เอื้อพอให้เสี้ยวบ้านกอยต่อให้ กะได้เอ็ดตีบมีว่าสียะยัยพายขวา เสี้ยนกะบ่มีตำ ถ้าช่างใจฮ้อนเรือสับเที่ยงเสี้ยนกะสียะลาย”⁸⁴ และ “จ้งพอลีเป็นพี่น้องกัน เขาเอ็ดเอ็ดตีบมีเสี้ยนได้น้ำหนักขนของได้หลายกินน้ำน้อย เคยให้ต่อให้แล้วมักเลยให้ต่ออีก”⁸⁵

ไทเขายังได้แสดงความเป็นพวกเดียวกันผ่านพิธีกรรมและงานต่างๆเช่น งานศพ “ยามมีคนตาย จุذبั้งกะโพกบอ เขาสิฮู้กันเลย ไปละไปเบ็งกันก่อน อยู่บ้านน้อยทำเยี่ยมกะถ้าฟังข่าวผู้ซื่อไปสับ ถ้าแม่มีคนตายกะไปเอ็นเอากัน บ้านน้อยทำเยี่ยม บ้านใหญ่ดอนกลอย บ้านนำหัน บ้านนอกหนองหว้า ไปช้อยกันเบิดเพราะว่าเป็นคนบ้านเดียวกันแดกसानะโมกันไปอยู่ใกล้หม่องหากินซื้อๆ เก็บค่างานศพเอือนละชาวบาท ผู้สาวเอ็ดกับข้าวผู้เฒ่าแจ่มมากแจ่มชั้น ช่างกะต่อโลง ไม้มีแนวกินอยู่บ้านกะเอามาช้อยกัน ยามเผากะไปส่งสะการนำกัน เสี้ยวบ้านใกล้บ้านไกลกะมาเบ็งกัน แล้วสะกะแม่งานเอือนตี อยู่เล่นให้เอือนผิตายเขาเศร้า”⁸⁶ และงานแต่ง “แต่ก็เอากันง่ายบ่ได้ยาก ยามมีงานแต่งกะเหล่กันเขียนใส่เกียนน้อยๆฝากกันไปหาผู้้นั้นผู้นี้ ฮอดมีงานคนบ้านฝ่ายหญิงกะช้อยกันเอ็ดกับข้าวพวกผู้บ่าวกะจัดที่จัดทางผู้เฒ่ากะแจ่มชั้น ไว้ถ้าพวกเจ้าบ่าว

⁸² แม่ใหญ่สา พิลาวุฒิ อายุ 70 ปี บ้านกล้วย .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸³ แม่ใหญ่ทอง จุลวงศ์ อายุ 67 ปี บ้านสำโรง .วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸⁴ พ่อใหญ่สา ชันขวา อายุ 63 ปี บ้านแจ่มน้อย .วันที่สัมภาษณ์ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸⁵ พ่อใหญ่มอน อินคะเน .วันที่สัมภาษณ์ 22 สิงหาคม พ.ศ.2545

⁸⁶ แม่บุญเหิง ไกรชม อายุ 50 ปี บ้านท่าเยี่ยม.วันที่ สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

ฮอดยามกะสู่ขวัญผูกข้อต่อแขน บ่มีเงินเลี้ยงคนกะผูกแขนเอาชื่อ ะสู่ขวัญเอาไปเป็นลูก แก้วเมียขวัญ ก่อนสิเอากันลงเทื่อพ่อแม่ฝ่ายหญิงกะไปเบิ่งบ้านฝ่ายชายก่อนว่าเป็น แนวใดสิเลี้ยงลูกเขากุ่มบ่ มีพี่น้องเป็นแจ่งใดหลายบ่ เป็นพงเป้าเหล่าปอบบ่ ทางฝ่าย หญิงลงเทื่อกะเอาปลาแดกไปหาข้าวหาของฝากกะมี ให้แม่ดองพาไปซั้ว ถ้าบ่ค่อยได้กะ มาถามลูกสาวว่ามันสิคือบ่บ้านเขาคือบ่มีพี่น้องแท้ พี่น้องเขาคืออิดคืออยากแท้ ถ้าได้ ของฝากหลายกะแม่อยู่กันกุ่มอยู่ดอกคืออยู่”⁸⁷

นอกจากนั้นไทเขายังมีพิธีกรรมเพื่อสร้างความมั่นใจจากธรรมชาติ คือ นางดัง “เฮ็ดนางดังเอากะดังสองอันมัดกับไม้คานสีอันให้ผู้สาวถือเพราะว่าธาตุอ่อนเข้าง่าย बादนี้กะแก่ง ะไปมาทายว่าน้ำสี่ฮอดใส กกยางใหญ่วัดบ้านกลอยเป็นหม่องแทก พอเข้า แล้วกะได้จับชื่อนางดังสิแก่งไปบอกเอง”⁸⁸

ผลที่เกิดขึ้นมาไทเฮานั้นที่เกิดขึ้นในความหมายไทเฮา กลายเป็นความหมาย ของพวกเดียวกันที่ไม่เหมือนกับคนอื่น และคนอื่นที่ไม่เหมือนกับเรา อย่างไรก็ตามความหมาย ไทเฮาได้ให้เราเห็นเป็นเครือข่ายทางสังคมอีกรูปแบบ และระดับหนึ่งที่มีความแตกต่างจากไท บ้านเฮาและไทเดียวกันดังภาพที่ปรากฏออกมา

มีความหมายเป็นการขับเคลื่อนในการให้กำลังกายกำลังใจของคนในพื้นที่มีการ กำหนดความผูกพันซึ่งกันและกัน ที่เปรียบเสมือนเครือข่ายอันกว้างใหญ่ ที่ผ่านเรื่องราวต่าง ๆ มาร่วมกัน เช่น การอพยพเคลื่อนย้ายร่วมกันมา ความเป็นชาติพันธุ์ ภาษาเดียวกัน ความเชื่อ ทางศาสนาที่เหมือนกัน การเคยช่วยเหลือพึ่งพากัน การมีประเพณียึดถือแบบเดียวกัน(พ่อใหญ่ ธาดู) รวมทั้งการที่มีกิจกรรมสัมพันธ์เชื่อมโยงกันภายในกลุ่มย่อยของตนในการร่วมมือกันต่อสู้ พินฝ่าภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่นน้ำท่วมฝนแล้ง

ดังนั้นหน้าที่ของไทเฮาก็มีขึ้นมาเพื่อดูแลกันและกัน เกิดจากสภาพธรรมชาติ รอบตัวที่ไม่อาจควบคุมได้โดยตรง คนในพื้นที่จึงจำเป็นต้องสร้างวิธีการเอาตัวรอดร่วมกันขึ้นมา และรูปธรรมนั้นก็คือ การเกิดเป็นไทเฮาขึ้นมา และได้ช่วยเหลือให้สมาชิกและตนเองอยู่ได้โดย เสมอเหมือนสมาชิกคนอื่น ๆ

⁸⁷ แม่ใหญ่สา พิลาวุฒิ อายุ 70 ปี บ้านกล้วย .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

⁸⁸ แม่บัวโล ขอมเดช อายุ 47 ปี บ้านค่าน้ำสร้าง .วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

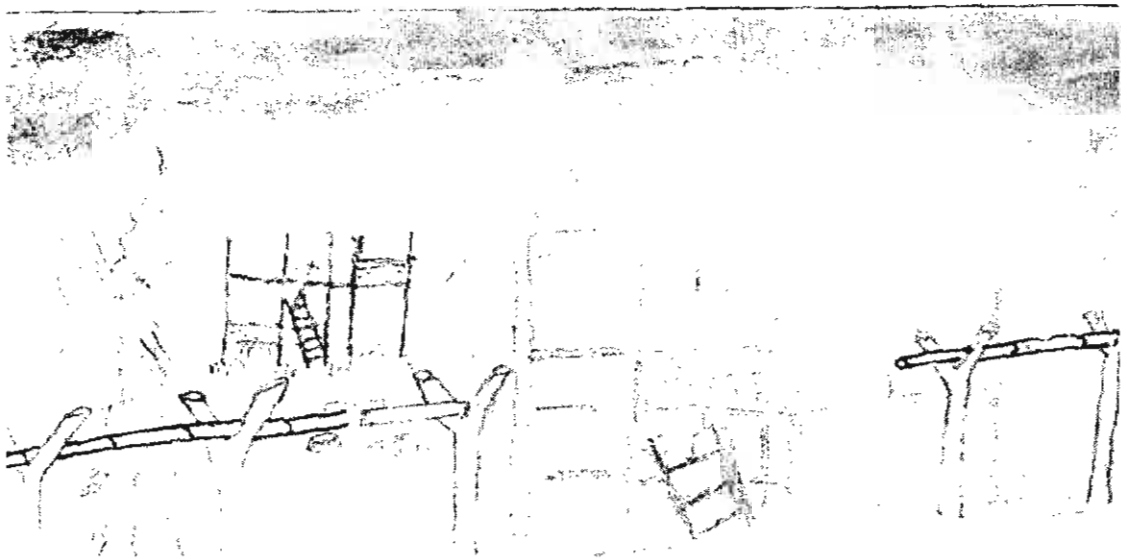
ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การที่ไทเฮาร่วมมือกันสร้างทางต่อท้องขึ้นมา เป็น การลงทุนร่วมกันเพื่อเป็นช่องทางการระดมทรัพยากร เพื่อการอยู่รอดของกลุ่ม และเป็นการ อำนวยความสะดวกให้แก่กิจกรรมเครือข่ายอื่นๆ เช่น เสี้ยว อีกด้วย

ซึ่งเป็นความหมายของเครือข่ายทางสังคมของเพื่อนบ้าน

ในระดับการพึ่งพาการช่วยเหลือกัน ของคนที่เป็นไทบ้านเดียวกัน โดยอาศัย พื้นฐานของธรรมชาตินิสัย ของไทเฮาที่ชอบช่วยเหลือพวกเดียวกัน

แต่อย่างไรก็ตามการช่วยเหลือไทบ้านเดียวกัน จะเป็นเรื่องของออกแรงระดม แรงงานกันเป็นหลัก เช่นการเฝ้าระวังภัยแก่กัน การช่วยในแนวทางอาชีพ การดูแลทุกข์ การ แบ่งปันอาหาร(ตัวอย่างอื่นๆที่เป็นรูปธรรมในเรื่องนี้ เช่น การเรียนรู้ระบบพื้นที่ในการทำมา หากิน) โดยมีธรรมชาติเป็นตัวบังคับให้เกิดกิจกรรม เป็นเครือข่ายทางสังคมชนิดต่างๆ ตั้งแต่ เริ่มที่คนบ้านดอนกลอยช่วยเหลือตนเองและครอบครัวไม่ได้ เพราะมีข้อจำกัดในเรื่องของการ ปรับตัวเข้าสู่กับระบบการผลิตที่ถูกกำกับโดยพลังธรรมชาติ เช่นไม่สามารถขนข้าวได้หมด ก่อนที่ฝนจะมา นอกจากนั้นในความเป็นคนบ้านเดียวกัน คนบ้านดอนกลอยมีระบบเครือ ญาติจากการอพยพร่วมกันมาทำกับอยู่ จึงถือเป็นภารกิจที่ต้องออกไปช่วย “ตอนมีโจรมากวณ คนในซ่งเดียวกันก็จะช่วยกันดูแล้วยช่วยกัน ช่วยกันดูแล้วยกับแพงรอบซ่งตัวเอง ต้องช่วยกัน ถ้าอยู่ใครอยู่มัน เขาจะไม่เหลืออะไร”⁸⁹

ภาพที่ 6.สภาพการตั้งถิ่นฐานของซ่งในหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน แต่ระบบธรรมชาติที่ ซ่งตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันกับการปรับตัวเข้าสู่ระบบธรรมชาติตามจิตใจและวิถีคิดของวัฒนธรรม

⁸⁹ ยายอ่อน นิลชัย.วันที่สัมภาษณ์ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

ของแต่ละช่วงจนได้สร้างการเมืองภายในไทเฮาขึ้นมา นำไปสู่ความเข้าใจนิสัยใจคอด้วยของแต่ละช่วง

นิสัยใจคอของแต่ละช่วงจะไม่เหมือนกัน ตามแต่ละความเป็นเฉพาะของกลุ่มของตน แต่ขณะเดียวกันก็มีนิสัยหลักของคนบ้านดอนกลอยอยู่ด้วย เช่น ช่งโนนบกเกลือจะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนมาก คือมีผู้เฒ่าสังกาที่เป็นช่างเป็นศูนย์กลางและแบบอย่าง ช่งนี้จะชอบออกไปทำการค้าขาย รับจ้างทางช่าง ชอบบุกเบิกแสวงหาที่ทำกินใหม่ แต่ก็เชื่อในเจ้าปู่เหมือนคนบ้านดอนกลอยทั่วไป ซึ่งคนในช่งโนนบกเกลือก็จะมีนิสัยที่คล้ายกันนี้ ซึ่งเฒ่าม่อนที่เป็นคนช่งอื่นได้ทำการยืนยันดังนี้

“ข้าเจ้า เป็นพวกอยู่เฉย ๆ บ่เป็น พวกผู้ชายมีฝีมือทางช่างกันทุกคน พวกนี้มักค้ามักขาย มักสาวไร่ไถนา โดยเฉพาะเฒ่าสังกา มีคนหนุ่มไปช่วยเราเอ็ดเวียกเอ็ดงานหลายเพราะว่าเราเป็นช่าง พวกนั้นก็เลยอยากติดนิสัยคือกันมา คือเป็นพวกเด็ดขาด ว่าไม่ก็ไม่ว่าดีก็ดี คนที่อยู่หน้าเราได้ต้องเป็นแบบนั้น ถ้าไม่เป็นคนแบบนั้นก็เสียงานช่างเขา”

ยายเบ้า เศษสุวรรณได้ให้ความเห็นที่ชัดเจนถึงนิสัยใจคอของคนช่งโนนบกเกลือยิ่งขึ้น ดังนี้

“เขาอยู่บ้านเขาบ่ได้ดอก เพราะว่าเขาถือว่าเขามีฝีมือ ไปอยู่ไหน ก็มีคนอยากให้อยู่หน้า พวกนี้ บ่มีกรอฟ้าฝนแล้วก็บ่ทนรอนา(ด้วย) เขาเจ้าเลยพากันสาวที่สาวทาง(หาที่ทำกิน) เพราะถือว่าจะมีแรงมีฝีมือ จนได้มีบ้านนอก แต่พอบ้านเขาหมดที่จะขยาย เขาก็เลยพากันอพยพไปอยู่ที่อื่น ไปสาวไร่สาวนาเอาใหม่ทางบุรีรัมย์โน้น ปีนั้น บ้านนอกไปกันเกือบหมด บ้านโนนหันก็ไปหลาย แต่ยายบ่กล้าไปเพราะไม่กล้าขายนาขายไร่ไปหาเอาใหม่เหมือนเขา ”

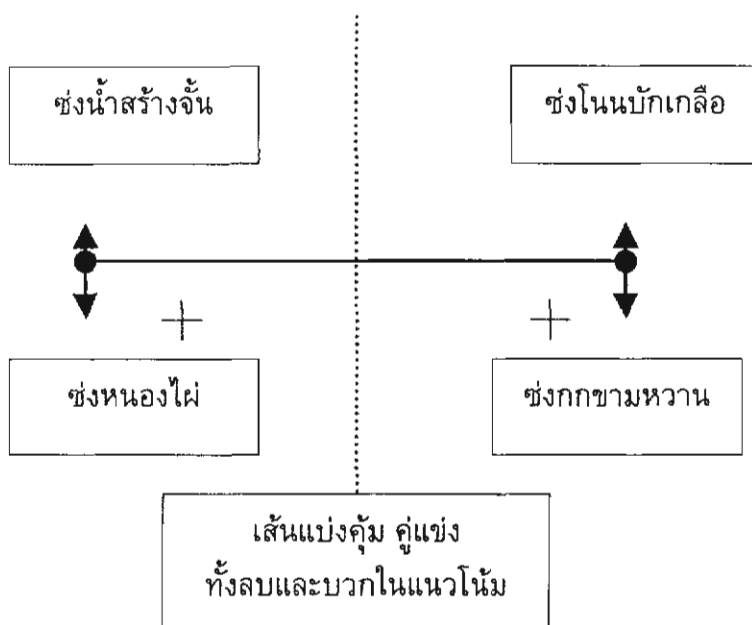
การบอกเล่าของพ่อครูบัวได้ชี้ชัดถึงนิสัยของช่งโนนบกเกลือที่มีความเคลื่อนไหวของลักษณะนิสัยตามชนิดในการปรับตัวของตนเอง คือ นิสัยใจคอของคนในช่งโนนบกเกลือนั้น เป็นนิสัยที่ค่อนข้างที่จะมั่นใจในตนเองอยู่สูงมีลักษณะการพูดที่เรียกว่า “เว้าใหญ่” คือพูดหนักเลงดังเหตุการณ์ที่พ่อครูบัวเล่าให้ฟังว่า ครั้งหนึ่งบั๊กลีคนช่งน้ำสร้างจัน ถือว่าตัวเองเป็นพวกบ้านใหญ่ เลยไปเว้าฮ่ม(พูดข่ม)เฒ่าผาว่าเป็นพวกชอบอยู่ป่าอยู่ดง เฒ่าผาเลยเว้ากลับคืนว่า ก็อยู่ป่าอยู่แต่เรือกี่ต่อเอง เล้าก็ว่าใหญ่แล้วแต่ข้าวก็เต็มอยู่เพราะนาที่หลายทุ่ง จะลงซีก็มีหลายท่า ซีครั้นเดินไกลช้อยจะทำเรือไว้ทุกท่า เรือเจ้าก็ก๊วแล้วคือสิหาอยู่หากินยาก เอาเรือเก๋าช้อยซักลำใหม่⁹⁰ การปรับตัวในระบบพื้นที่ทำมาหากิน ถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ทั้งการดำเนินกิจกรรมชีวิตและการยังชีพ และที่สำคัญนิสัยใจคอก็มีส่วนอย่างมากต่อการอพยพออกไปตั้ง ช่งโนนบกเกลือ คนในความหมายของมันเองได้เลือกชนิดของคนที่คุณเองชอบและอยากอยู่อาศัย”ได้เห็นว่าสมาชิกส่วนน้อยในกลุ่มคนพื้นที่ทางวัฒนธรรมได้สร้างความสัมพันธ์ในการดำรงอยู่ในเครือข่ายทางสังคมและตลอดทั้งการอยู่ในกรอบ

⁹⁰ อ่างแล้ว.พ่อ ครูบัว คำทอง

ของวัฒนธรรมที่มีความเคยชิน ประเพณีของภาษาและความเชื่อทางศาสนา ของกลุ่ม(ชน)ของ
คนชั้น

ระหว่างชนต่าง ๆ จะมีความรู้สึกถึงความแตกต่างกันอยู่ เช่น คนที่อยู่ชนแถบ
บ้านใหญ่คือชนหนองไผ่ และชนทำสร้างจัน จะมองพวกชนกกขามหวานและชนโนนบกเกลื่อว่า
เป็นพวกทุุกยาก ต้องส่วนาส่วไร่ ชอบอพยพพาที่ทำกิน ผิดหมู่ผิดพวก เว้าใหญ่ บ่ค่อยรู้จัก
ความเพระบางครั้งก็พูดไม่รู้จักผู้ใหญ่เด็กน้อย และคนชนแถบบ้านโนนหันและบ้านนอกเองก็รับ
รู้ว่าบ้านใหญ่คิดเช่นนั้น ดังเห็นจากรูปความสัมพันธ์ภายในที่มีต่อกันระหว่างชนในพื้นที่วัฒน
ธรรมพระธาตุคำบุ

ภาพที่7.แสดงความสัมพันธ์การเมืองภายในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ

“เขา เว้าใหญ่ แรก ๆ พากันไปก็ไปกันเล่ยกไปอยู่ฮอดเหล่าเสือ ทีนี้เสียมันมากิน
ไก่ก็เลยหนีกลับมาอยู่นำหมูคือเก่า ไปบ่รอด ปีนั้นเขาบ่ได้เฮ็ดนาเพราะคาแต่ส่วใหม่ ก็กลับมา
เอาข้าวนำฟีนำน้องนำพ่อนำแม่ ก็แบ่งให้เขาไปกินแล้วก็บอกว่านี้ละบ้านเมืองพ่อแม่พาอยู่ไหน
มาก่อนบ่พากันอยากอยู่มักไปอยู่ป่าหาเสื่อ เขาเว้าใหญ่แต่เฮ็ดงานหนักและดีมีฝีมือบ่เป็นอะไร
เราบ่รังเกียจเท่าพวกปากเป็น”⁹¹

ยายเบ้า เศษสุวรรณในฐานะของอดีตคนบ้านโนนหันได้ให้ความเห็นที่ต่างไป
อีกว่า ถึงอย่างไรเราก็มีความคิดว่าเป็นบ้านหนึ่งเมืองเดียวกันคือเก่า แต่พวกบ้านใหญ่ต่างหาก
ที่ไม่ค่อยเข้าใจว่า คนบ้านโนนหันบ้านนอกนั้นใจร้อนจนบ่ถ่าฝนฟ้า เราบ่ได้มักอยู่ป่าหรือเป็นคน
ป่า แต่สมัยนั้นชีวิตมันอยู่กับฟ้าฝนเกินไป เราบ่มักถ่า(รอ)ฟ้าฝนคือคนบ้านใหญ่ อีกทั้งบ้านเขาก็

⁹¹ ยายอ่อน นิลชัย. อายุ 84 ปี. ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545.

ไม่ได้มีนักร้องนักลำเหมือนบ้านใหญ่ไปไหนก็เอาแรงเข้าว่าจนได้เสียได้พวก ไม่ใช่จะว่าเอาเฉยๆเหมือนพวกบ้านใหญ่ได้ คนที่อยู่บ้านนอกบ้านโนนหันสมัยนั้นได้ ต้องขยันหลายเพราะนาสาวใหม่มันยังขาดยังเขิน เช่นว่ามีหินมีตอหลาย บางอย่างมันยังเห็นซ้ำกัน(เท่ากัน)สีให้เชื่อผู้เฒ่าหมดก็ไม่ได้ เพราะผู้เฒ่าบางคนก็ไม่เคยสาวไร่สาวนาใหม่ ก็มีแต่ปากเป็นดินนั้นดินนี้ไปเฉยๆ

ส่วนนิสัยของคนแถบช่งบ้านใหญ่นั้น เฒ่ามอน อินคะเนบอกว่า สมัยนั้นคนบ้านใหญ่นี้ชอบช่วยเหลือเมื่อแม่เห็นได้จากการทำบุญทำทาน หรือการให้คำแนะนำปรึกษาพวกที่อยู่บ้านนอกบ้านโนนหัน ที่สาวไร่สาวนาใหม่ให้เขาอยู่ได้ บางครั้งเขาไปบ่ไหว เราก็ได้แบ่งข้าวแบ่งน้ำให้

พ่อครูบัวในฐานะของคนนอกช่งแถบบ้านใหญ่ในเวลานั้น ได้บอกถึงนิสัยของคนบ้านใหญ่ว่า เป็นพวกรักสงบไม่ค่อยมีกฐัมกชน ผู้เฒ่าบ้านใหญ่สมัยนั้นถ้าชมเขาสักหน่อยก็ให้กินเหล้ากินไก่แล้ว แต่เสียตรงที่พูดมาก

ส่วนการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างช่งนั้น จะมีวัดเป็นตัวกลางในการลดความแตกต่าง และยืนยันถึงความเป็นไทบ้านเดียวกัน โดยที่คนในช่งต่างๆ ผู้เฒ่าผู้แก่จะไปพูดคุยนัดหมาย หรือแก้ปัญหาต่างๆกันที่วัด โดยใช้เวลาที่กินข้าวด้วยกันหลังพระฉันเพลเสร็จ และมีพระคอยให้คำปรึกษาและเป็นคนกลาง

“สมัยก่อนผู้เฒ่าเฒ่าเฒ่ามาคุยกันที่วัด คุยไปนำกินข้าวกันไปนำ หลวงพ่อเฒ่าเฒ่าก็จะบอกเวียกบ้านงานวัด เช่นว่า ปีนี้จะทอดกฐินแล้ว ตอนไหนที่จะพากันไปถางทางต่อท้อง พ่อใหญ่สังกาก็บอกว่าช่งช้อยไปมือไหนก็ได้ แล้วทางบ้านใหญ่พร้อมตอนไหน ก็ไปบอกบ้านกล้วยเขาโลด”⁹²

อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้นก็เป็นการแสดงถึงกลุ่มย่อยของไทเดียวกันที่อยู่ความเป็นคนบ้านเดียวกันไทบ้านเฮา ซึ่งไทเดียวกันนั้นก็คือเครือข่ายการช่วยเหลือกันของเพื่อน บ้าน(ช่ง)ที่มีข้อผูกพันที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่มีสัญญาลับที่ว่าด้วยสายเลือด(เครือญาติ)และประวัติศาสตร์ร่วมกัน

“คนช่งเดียวกันต้องช่วยกันตามที่แรงของตนจะช่วยได้ เพราะว่าทรัพย์สินเงินคำ ก็ไม่ค่อยมีเหมือนกัน ดังนั้นออกแรงให้กันจึงดีที่สุด เพราะว่าพ่อแม่ก็พาทำแบบนั้นมาตั้งแต่เราเป็นเด็ก”⁹³

ซึ่งเป็นรูปธรรมที่เป็นกรณีหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มทางสังคมมีการกิจที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่าย มีความสัมพันธ์ช่วยให้กิจกรรมของคนบรรลุได้ ขยับเคลื่อนที่มีทิศทางเป้าหมายของตนเองในพื้นที่ กลายเป็นตัวที่มีความสัมพันธ์โดยตรงต่อ จิตสำนึกของคนในพื้นที่ การปรับตนเองเพื่อเอาชนะธรรมชาติจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน อย่างเช่น ช่งโนนบกเกลือ ได้ขยายแปลงปลูกของตนไปทั้งที่ลุ่มและที่ดอน“เห็นนาพอสีได้เกี่ยวได้ข้าว ก็น้ำไหลมาท่วมหมดเห็นกับตาเลยมันขึ้นเร็วหลาย ไหลน้ำกลัวมาก ฝนตกทั้งวันทั้งคืน พอถึง

⁹² อ่างแล้ว.ยายอ่อน นิลชัย.

⁹³ ยายเบ้า เศษสุวรรณ. อายุ74ปี.ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

เข้มน้ท่วมหมด เขาเลยพากันคุยกันว่ายู่บ่ไหวแล้ว ที่มันแรงเกินไป ไปอยู่ทางบ้าน
ถาวรนำพวกบ้านคำสร้างใหม่ วันก่อนเห็นมันกลับมาส่งข่าว มันว่าอยู่ที่นั่นสบายหลาย
แค่เจาะป่าเป็นบ้านเป็นน่าน้ำท่าสมบูรณ์ไม่ท่วมไม่แล้ง ปีต่อมาเขาก็พากันไปอยู่บ้าน
ถาวรกัน”⁹⁴ ในที่สุดก็ต้องจบลงด้วยการละทิ้งถิ่นฐานไป

ดังนั้นประสิทธิภาพของช่ง ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากประสบการณ์และเทคโนโลยี
การเรียนรู้ภายในพื้นที่ของตนเองคือ การสร้างภูมิคุ้มกันและบรรทัดฐานของการยอมรับร่วมกัน
ของแต่ละช่งเช่น คนบ้านดอนกลอยสมัยก่อนไม่สามารถที่จะมีชีวิตเป็นอิสระและมั่นคงจากการ
ทำนาได้

“ดินฟ้าตามใจถน ข้าวก็พันธุ์ไม่ดิลำบากหลาย ต้องเก็บให้พอกินจึงจะขายได้
ขายก็บ่มีราคา”⁹⁵

“สมัยก่อนมันอดมันอยากหลาย บ่อู้มือใดสิมีสิสบาย ยามใดฝนฟ้าบ่ดี ก็ได้เสีย
ได้พีได้หนองนั้นละช่วยจึงอยู่รอด เลี้ยงลูกใหญ่ขึ้นมาได้”⁹⁶

“อย่าให้เว้าฮอด(พูดถึง)เลย ว่าสมัยก่อนเป็นอย่างไร ปีใดต้องเสียหัวนั้น
ข้าวบ่มีกินก็ได้ขาย ไปหาบข้าวหาบสตาจ้ทั้งวันได้สามสิบสตางค์กะว่าเก่ง”⁹⁷

“แต่คราวเป็นเด็กน้อย ปีนั้นมีโจรมาลักวัวลักควาย ช่งต่าง ๆ เลยพากันมาทำ
กำแพงรอบหมู่บ้าน เพิ่มจากรั้วของแต่ละช่งที่มีอยู่แล้ว บ้านเราตอนนั้นเลยมีรั้วสองชั้นคือ
กำแพงบ้าน และรั้วของช่ง รั้วตอนนั้นเอาไม้ไผ่ทั้งลำทำ มีประตูเลื่อนให้คนเข้าออกไปหาอยู่หา
กิน ช่วยกันทำทั้งหมู่บ้าน ตอนกลางคืนก็มีการจัดเวรยามเฝ้าประตูหมู่บ้าน ผู้ปาวบ้านอื่นมาเว้า
สาวก็นับจำนวนก่อนเข้า แล้วให้ออกไปก่อนเที่ยงคืน ป้องกันช่วยกันเพราะว่าเป็นบ้านหนึ่งเมือง
เดียวกัน”⁹⁸

“ก็ไม่วารู้ว่ารอดมาเป็นครอบครัวได้อย่างไร รู้แต่ว่าบางที เป็นชาวนา
แต่บ่ได้เฮ็ดนา สองสามสี่ปีติด ๆ เห็นแต่พ่อแต่แม่ เห็นหาบของไปหาพีหาน้องอยู่ช้านั้น
(บ่อย ๆ)”⁹⁹

ดังนั้นเครือข่ายเป็นตัวที่สร้างให้เกิดการสั่นไหว และบรรลุในกิจกรรมต่างๆที่
สมาชิกในพื้นที่มีความจำเป็น เป็นความสามารถในกิจกรรมอย่างหนึ่งของไทเขาที่มีเทคโนโลยี
ทางสังคมของตนเองขึ้นมา ในการเข้าร่วมสนับสนุนและผลิตซ้ำกิจกรรมที่จำเป็นจำเป็นในชีวิต
ตามระดับความสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นมาในสิ่งที่ตนเองอยากจะใช้

⁹⁴ อั้งแล้ว.ยายเบ้า เศษสุวรรณ.

⁹⁵ ยายอ่อน นิลชัย. อายุ 84 ปี ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁹⁶ ยายเบ้า เศษสุวรรณ.อายุ74ปี ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁹⁷ พ่อใหญ่มอน อินคะเน อายุ85ปี.ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁹⁸ พ่อครูบัว กองคำ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545

⁹⁹ พ่อครูบัว กองคำ อายุ80ปี .ในเวทีเครือข่ายผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่17กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545.

เสี่ยวคือศูนย์กลางแลกเปลี่ยนและกระจายทรัพยากร

การปรับตัวของคนในพื้นที่ทางวัฒนธรรมจากในอดีตถึงในปัจจุบัน ได้หาวิธีการสนับสนุนพฤติกรรมและค่านิยมที่เกิดขึ้นมาของการเอาตัวรอด วิธีการอย่างหนึ่งที่นำมาใช้จนกลายเป็นพฤติกรรมของการเอาตัวรอดคือ การเป็นเสี่ยวกัน การผูกเสี่ยวกันเกิดขึ้นมาจากการท่องเที่ยวทำงานด้วยกันมา แล้วไปเจอกันรักใคร่ชอบพอกันแล้วจึงผูกกันเป็นเสี่ยว“การผูกกันเป็นเสี่ยวในสมัยนั้น คนที่จะเป็นเสี่ยวกัน ก็มีเช่นว่าเคยโตมาด้วยกันแล้วรักใคร่ชอบพอกันแบบนั้นจะเป็นคนบ้านเดียวกัน เช่นพ่อใหญ่กับพ่อใหญ่ทวยที่เพิ่งเสียไปนั้น เป็นเพื่อนกันมาแต่น้อย ต่อมาก็ได้ไปทำงานด้วยกัน จนถึงตอนบวชก็ไปบวชด้วยกัน ก็ถือเป็นเสี่ยวกันแม้ไม่ได้ผูกข้อต่อแขนกันวิธีหนึ่งก็คือแบบที่ไปพบเจอกันด้วยว่าอาจตามผู้ใหญ่ไปหาสิ่งหาของหรือไปเที่ยวเข่งงานธาตุพนมแล้วเจอกันผู้ใหญ่เลยจัดการผูกให้เป็นเสี่ยวกัน คนเป็นเสี่ยวมีหน้าที่ต้องดูแลกันในยามเดือดยามร้อน ถ้าไม่ช่วยกันก็จะจืดจะจางกันไปโดยที่จะไม่ไปหากันอีก นานไปก็หลงลืมกันไป”¹⁰⁰

หรือเกิดขึ้นมาจากความคล้ายคลึงกันทั้งหน้าตาและนิสัยแต่ในความหมายที่สำคัญ การผูกเสี่ยวในพื้นที่คือการผูกเสี่ยวนั้นจะมีสิ่งที่คู่เสี่ยวไม่มีเป็นสำคัญ

เช่น ชาวบ้านดอนกลอยมักจะเลือกผูกเสี่ยวในบ้านโคกที่น้ำไม่ท่วม เช่นแถบทรายมูลหรือเลิงนกทา ก็เพราะเสิวนั้นมีความหมาย ต้องช่วยเหลือกันเมื่อยามเดือดร้อนและบทเรียนของคนที่ไม่เป็นเสี่ยว หมายถึงขาดหลักประกันในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งต้องยืมเส้นทางจากไทเขาที่มีเสี่ยว “ปีนั้นไปบ้านหนองหมื่นถ่านอาจสามารถได้ข้าวมาครึ่งตะกร้าจะฮ้องให้มานำทางโอโดโยว่ากุสือเอาข้าวอยู่ใส่ใส่ปากลูกน้อยนอ หย่างข้ามน้ำสองสามเทือดินฮ้อนจนพองจนแตกได้หย่างหย่องแห่ยงเข้าฮ้อมเอายามไป ยามมาบได้ข้าวข้าของกะเบิดถูกเขากดเอาย้อนว่ามาไกลแล้วเขาสิให้ค้ำนี้บ่เอากะแล้ว ย้อนว่าโตบ่มีเสี่ยวเขากะบ่มีไผฮ้อย บาดหลังไปนำผู้มีเสี่ยวกะแจ่งได้ แนวเสี่ยวจะของมีแต่อยู่บ้านเลาะน้ำนำกันบ้านโคกมันไกลบ่ค่อยมีเสี่ยว บาดหลังเลยไปบ้านโคกทางทรายมูลได้เสี่ยวทางพันดึกว่า”¹⁰¹

หากเป็นเสี่ยวที่มีชะตากรรมเดียวกันนั้น แม้จะมีการดูแลความปลอดภัยแก่กัน แต่ก็แทบจะไม่ช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้เลย ดังนั้นเสี่ยวจึงอยู่ในฐานะพึ่งพาอาศัยในเวลาเดือดร้อนที่มีดินฟ้าอากาศเป็นผู้นำและสนับสนุนกฎการแลกเปลี่ยนให้ดำเนินต่อไป เพราะมักจะเกิดปรากฏการณ์ที่ตรงกันข้ามระหว่างพื้นที่เสมอ เช่นหากน้ำพอดิ บ้านโคกก็แล้ง หากการทำลายกลุ่มสังคมเสี่ยวเป็นเรื่องที่เสี่ยงเป็นอย่างมาก เพราะเสี่ยวยังต้องอาศัยความเป็นไทเขาของคู่เสี่ยวหยิบยื่นทรัพยากร เพื่อคอยแก้ปัญหาให้ตนอยู่ ดังที่เราเห็นเป็นรูปธรรมในพื้นที่บ้านท่ง มีการพึ่งพาอาศัยกันทรัพยากรจากธรรมชาติร่วมกัน

¹⁰⁰ พ่อครูบัว กองคำ

¹⁰¹ แม่ใหญ่สีดา ชันขวา, อายุ 70 ปี, บ้านแจ้งน้อย, วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

นอกจากนี้ยังมีเสี้ยว เกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์ก่อนหน้า เช่นเคยไปทำงานไปเที่ยวด้วยกัน หรือพ่อแม่เป็นเสี้ยวกันมาแล้วเคยฟังพากันได้ผล ซึ่งเสี้ยวแบบนี้จะเป็นแบบมรดกตกทอดมา เช่น น้องสามารถไปหาข้าวกับเสี้ยวของพี่ได้“ฮอดยามบักโมพี่น้องบ้านกอยกะเอาปลาแดกมาแลกบักโมบ้านนี้ปลาบ้านเฮากะพอหาได้อยู่แต่กะถือว่าปันกันกินไป เพราะเป็นไทเดียวกันมีหยังช้อยกันได้ต้องช้อยกัน แจ่งแม่หนูแดง เคยไปบ้านถาวร นำผัวชายที่ขายทางเบ็ดบาศที่นี้ผัวตายเลยพาลูกกลับมาอยู่บ้านนำพี่น้อง ที่ไช่ที่นาที่ เคยขายให้พี่ให้น้องไปแล้วเขาจะให้ยืมเฮ็ด ปีโตบได้ผลกะเฮ็ดนาแข่งเอา นำบวคนำหนองเลาะดงที่มันมีน้ำซับไหลออกมาตลอดปี แต่ก็แม่บ่เป็นพี่น้องกะต้องมีเสี้ยว คนบ้านกอยมาเอายากับพ่อใหญ่ชุยบ้านคำสร้างนี้จะบ่บ่อย พ่อใหญ่ครูบักกับปู่คงนี้จะปันเสี้ยวกัน เล่าเคยพากันไปหาปลาอยู่ชื้อ ปลาข้าวปลาโคปลาจะมันสำกเสาะเอามาสู้กันกิน แต่ก็หากินง่ายแต่ทุกเงิน งานบุญธาตุไปขายบักโม เจอเสี้ยวแทนพี่น้องแทนกะสู้เขากิน เขาเหมามา 4-5 บาท บ่คิดเอากำไรหลายแต่ให้ดีกว่าอยู่ชื้อๆไปเที่ยวเสียเงินชื้อๆ แม่อ่อนศรีบ้านกอยเป็นม่าย ลูกเพิ่นอยากแม่สงสารเลยให้ไปชื้อๆเพราะถือว่าเป็นไทเดียวกันบ่แม่นทางอื่น”¹⁰²

อีกรูปแบบหนึ่งที่คล้ายคลึงกันคือ การผูกเป็นแม่ฮักพ่อฮัก ลูกฮัก พี่ฮัก น้องฮัก จะเป็นการผูกสัมพันธ์ที่คล้ายเสี้ยวแต่ต่างกันตามอายุ

“เคยไปหาข้าวบ้านทรายมูล แม่สีเพิ่น สงสารเห็นเป็นผู้หญิงมาลำบากหาอยู่หากิน เพิ่นเลยผูกเป็นลูกฮักลูกแพง ก็เลยมีแม่ฮักอยู่ที่นั้น”¹⁰³

นั้นเป็นช่องว่างที่เกิดขึ้นมา จากความชอบคอกันส่วนตัว แต่ประเด็นที่สำคัญกว่าคือ เป็นเครือญาติหรือครอบครัวเดียวกันของเสี้ยว เป็นการสร้างหลักประกันในระยะยาว ด้วย การลงทุนการสร้างเครือข่ายของครอบครัวที่มีความคิดคล้ายคลึงกัน เป็นการเสริมสร้างความหลากหลายในการเอาตัวรอดต่อการประกันตนเองในครอบครัวต่างๆตามท้องถิ่น หากเกิดปัญหาที่ส่อแหลมขึ้นมาในชีวิตในเรื่องต่างๆ ทิศทางของการช่วยเหลือหรือยืมหรือการให้การกระจายทรัพยากรเช่นกัน ข้อจำกัดและชนิดของความแตกต่างของทรัพยากรและความชำนาญในพื้นที่ ส่งผลให้คนในพื้นที่วัฒนธรรมพระธาตุคำบุ๋ม สร้างวิธีการแก้ไขปัญหาทางสังคมขึ้นมาภายในกลุ่ม ดังเช่น “บ้านค้อมีนาทุ่งหลายยามน้ำท่วมเขาได้ข้าว เขาจะได้เอาปลาไปหาเขา กะพอได้กินไปสองสามมื้อ”¹⁰⁴และ “บ้านกอยเฮ็ดนาทามหลายน้ำท่วมดู ปีได้เฮาพ้อมีข้าวกะเอาไว้ถ้าเสี้ยวบ้านกอย เสี้ยว กะมีแม่น้อยบ้านกอยลงเทื่อกะมายืมข้าวไปกิน เขาจะให้ ลงเทื่อเขากะเอาปลามาให้เขาชื้อๆ เขากะเอาปลาไปหาข้าวบ้านอื่นนำ แม่น้อยเขาจะไปหาข้าวคือกัน ลงเทื่อเขาเอาปลามาให้ชื้อๆเขาบ่มีเขาจะให้

¹⁰² แม่บัวไล ขอมเดช อายุ 47 ปี. บ้านคำน้ำสร้าง. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545

¹⁰³ ยายเบ้า เศษสุวรรณ. อายุ 74 ปี. เวทีกลุ่มผู้สูงอายุ วันอาทิตย์ที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2545

¹⁰⁴ แม่หา กองศรี. วันที่สัมภาษณ์ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

ชื่อ ๆ ถือว่าสู้กันกิน ลางเทือกะแลกกันถือว่าตอบแทนกันเป็นหมากม่วงหมากแวงไป ลางเทือกะเขามีเงินเขาจะซื้อ ถือว่าช้อยกัน ยามเขาอยากได้ปลาไปหาข้าวเขาจะไปบอกให้เพื่อนหาปลามาส่งแทนช้อยสิเฮ็ดปลาแดก เพื่อนจะไปแก่วดแล้วเอามาส่ง เขามีข้าวหลายเขาจะแบ่งเพื่อนคือกัน เพราะว่าปลาเพื่อนมีหลายเพื่อนเลยแบ่ง ถ้าเขาได้ปลาไปหาข้าวมีเพื่อนมีข้าวเขาจะต้องช้อยเพื่อน ลางเทือกะเขาได้กะบองมากจะเอาไปส่งเพื่อน เพราะว่าบ้านเขาบ่มียางต้องไปหาซื้อกะบองมาแต่บ้านโคก บ้านเขาน้ำท่วมดูยางบ่ออก กะช้อยกันไปช้อยกันมาแจ่งซีแหล่ว ถ้าบ่ช้อยเขายามเขาเดือดร้อนสิหันไปทางใดกะยากแหล่ว แต่เขามีเสี่ยวนี้ดี แจ่งเพื่อนไปเห็นข้าวบ้านใดหลายกะมาบอกเขาว่าไปเด้อบ้านทรายมูลข้าวเขาหลายช้อย ๆ ไปมาแล้ว เขาสั่งให้เอาบักแ้วไปพร้อมเด้อ เขาไปตามนั้นเขาจะง่ายแหล่ว”¹⁰⁵

เราจึงเห็นได้ว่า เสี่ยวเป็นตัวกระจายทรัพยากรและเป็นทรัพยากรสำรองของครอบครัว แต่ให้ความหมายของการใช้ทรัพยากรที่ได้มาในวงรอบพี่น้องหรือญาติที่ใกล้ชิดของตนเอง เพื่อประกันการบริโภคจากความอดอยากเป็นหลัก ในขณะที่เดียวกันช่วยให้วิธีการแก้ไขปัญหาของสังคมกระทำอย่างต่อเนื่องโดยผ่านเสี่ยว เมื่อถึงวิกฤติแก่ตนเองสามารถนำมาใช้ได้เป็นทรัพยากรสำรองทางสังคมที่เกิดขึ้นมาของคนบ้านทุ่ง

ข้าวเป็นผลผลิตหลักของบ้านค้อ ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่บ้านโคก

โดยไม่ได้มีจุดมุ่งหมายของการแข่งขันในการสร้างมูลค่า แต่เป็นการใช้จริยธรรมของสังคมในการกระจายทรัพยากรอย่างจำกัดให้กับคนในพื้นที่ที่มีสำนึกร่วมกันของความเป็นไทเขาและท้องถิ่นเดียวกัน

¹⁰⁵ แม่ใหญ่บุญ พุ่มประหมั่น, อายุ 66 ปี, บ้านค้อ, วันที่สัมภาษณ์ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

ยายบุญ พุ่มพะหมันหนึ่งในผู้ใช้ช่องทางของเสี่ยวในการประกันตนเอง

ดังเช่นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาของแม่ใหญ่กอง ศรีชมภูที่ไม่ได้คิดเรื่องกำไรจากเงินเป็นหลัก แต่คิดเรื่องการมีเพื่อนมีมิตรเป็นหลักว่า “ลางปีแม่กะเฮ็ดข้าวละของขาย อยู่ชื้อ ๆอยากได้เงินเห็นข้าวเจ้าเหลืองมีกะเลยเฮ็ดบ่ได้ลงทุนหลายมีแต่แนวหาได้ ยามไปขายบ่ได้คิดกำไรว่าท่อนั้นท่อนี้ เพราะว่าอยากได้เงินกะเอาข้าวละของไปแลกชื้อ ๆหาขายนำบ้าน ลางเทื่อกะฮอดบ้านกล้วยบ้านกอย กะให้เขาสี่ถ้วยต่อบาท ลางคนขอห้าถ้วยบาทกะให้ลางคนขอให้ลูกกินจกถ้วยแทน กะให้เขา ได้เงินบ่หลายบ่คือไปขายในเมืองได้ถ้วยละ50ตาง แต่ขายนำบ้านได้เห็นที่เห็นน้องบ่ได้เงินแต่ได้แนวอื่นได้ปลาแดก บักพริกบักเชือ อยากได้เงินหลาย ๆแจ้งไปขายยโส”¹⁰⁶ และการช่วยเหลือของไทเฮาที่แม่บุญเพ็ง ไครชม บ้านท่าเยี่ยมได้ประสบมาคือ “ปีนั้นลูกแม่ใหญ่วันบ้านกอยสาวนาช่างทราย เพิ่นเป็นครูอยู่ไกลเฮาเลยไปขอเฮ็ดนาเพิ่นบอกเพิ่นว่าสิแบ่งข้าวให้ผู้ละครึ่ง เพิ่นกะให้เฮ็ด ปีนั้นข้าวงามน้ำบ่ท่วมเฮาได้ข้าวหลายเพิ่นเอาน้ำแค่30ข้าวบ่พอครึ่งช้ำ”¹⁰⁷ และความหมายของคนที่ไม่การช่วยเหลือต่อไทเฮาคือ “ให้พี่น้องไทเดียวกันได้เฮ็ดอยู่เฮ็ดกินไป เพิ่นบ่มีเพิ่นแจ้งขอ”¹⁰⁸

¹⁰⁶ แม่ใหญ่กอง ศรีชมภู. อายุ 67 ปี. บ้านค้อ. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

¹⁰⁷ แม่บุญเพ็ง ไครชม. อายุ 50 ปี. บ้านท่าเยี่ยม. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

¹⁰⁸ แม่ใหญ่ทองวัน กองคำ. บ้านดอนกลอย. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

นอกจากนี้ ความเป็นไทเฮายังช่วยเหลือสมาชิกที่อยู่ไกลทรัพยากรด้วยการยอมรับในการเป็นตัวกลาง ในการส่งผ่านทรัพยากรของคนบ้านกล้วย เกิดขึ้นจากคนบ้านกล้วยย้ายจากบ้านค้อมมาเพื่อให้ใกล้ที่ทำนาทำให้บ้านกล้วยค่อนข้างหากินทางอื่นลำบากทำให้คนบ้านกล้วยต้องปรับตัวเป็นไทเฮาแบบพิเศษ คือ “บ้านเฮาลงซีกะไกลไปยังกะยาก ลงปื๊ดข้าวกะไปยืมข้าวซื้อข้าวอยู่บ้านค้อม แม่กองบ้านค้อมขายข้าวให้กันมากิน หมิ่นละ5 บาท เฮาแบ่งกินละแบ่งแลกปลากับเสี้ยวบ้านกอย ได้ปลาแล้วกะเอาไปหาข้าวหมกกันไป เอ็นว่ากกขายปลายกิน ลงปื๊ดกะไปซื้อปลาบ้านกอยก่อน แต่ต้องซื้อปลากะข้าวซื้ออย่างอื่นแจ่มหมากโมกะแลกแนวอื่นได้น้อย บ่พอกิน”¹⁰⁹

เครือข่ายเสี้ยวคือ การผนึกกำลังร่วมกันของครอบครัวในแต่ละท้องถิ่น ให้ความหมายการอาศัยช่วยเหลือกันระหว่างท้องถิ่น เพราะว่าเป็นค่านิยมในประเพณีเส้นทางชีวิตของคนในพื้นที่วัฒนธรรมบ้านทุ่งและบ้านโคกกับ การช่วยเหลือแก่คนที่มีชะตากรรมเดียวกัน และที่สำคัญมีสำนึกร่วมกันคือ ทรัพยากรนี้ได้นำมาใช้เพื่อการบริโภคแก่คนที่มีปัญหาจริง ๆ เป็นคนที่ใกล้ชิดและมีความสนิทชิดเชื้อ ดังที่เสี้ยวได้ให้เป็นหลักประกัน เพราะในสภาพภาคหน้าการลงทุนช่วยเหลือกัน สามารถนำมาใช้ในช่วงที่เกิดภาวะวิกฤติแก่ตนเอง ซึ่งเกิดขึ้นมาได้ทุกเมื่อ การลงทุนในวันนี้อาจได้กลับคืนมาอย่างแน่นอน หากเดือดร้อนเสี้ยวกลายเป็นตัวเปิดปิดการไหลเวียนถ่ายเททรัพยากรตามเครือข่ายพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดความไหลลื่น สร้างความมั่นใจภายในกลุ่มของความปลอดภัย ทุกครั้งไม่มีอุปสรรคใดๆและเป็นการขยายการเกาะกลุ่มที่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากการประกันและการส่งผ่านโดยเสี้ยวในกลุ่มของตนเอง

สังคมวัฒนธรรมในความสัมพันธ์ระบบตลาด

ความสัมพันธ์ระบบตลาดเกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงของระบบธรรมชาติส่งผลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ โดยเฉพาะการปรับตัวในวิธีการทำมาหากินและได้ขยายผลต่อการสร้างวัฒนธรรมในสังคมตลาดขึ้นในพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นแก่ไทเฮาคือ การบุกเบิกที่ทำกินใหม่เนื่องจากจำนวนประชากรที่มากขึ้น ทำให้พื้นที่ทำนาที่หนองไผ่นั้น เริ่มไม่พอเพียง จึงมีการขยายไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของวัด เพื่อไปทำนาในที่ลุ่มริมน้ำชีหรือที่เรียกว่า นายอดชี (ดูในรูปที่1) นับเป็นการเปลี่ยนจากการทำนาในหนองไปเป็นทำนาในที่ลุ่ม ซึ่งต้องใช้เทคโนโลยีในการ จัดการน้ำที่ซับซ้อนกว่าเดิม ถือว่าเป็นการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดของสมาชิกพร้อมกัน เหตุผลหนึ่งที่สำคัญ คือ การเร่งให้เกิดการบุกเบิกพื้นที่อย่างรวดเร็ว ก็คือการทำนาบ้านต้องเสีย

¹⁰⁹ แม่ใหญ่สา พิลาวุฒิ. อายุ 70 ปี. บ้านกล้วย. วันที่สัมภาษณ์ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2545.

บ้านกล้วยผู้ส่งผ่านทรัพยากรบ้านโคกกับบ้านท่ง

"ค่าเสียหาย" รายปีให้แก่หลวง จากคนอายุ 20-60 ปี ซึ่งในแต่ละปีมีอัตราที่สูง(4บาท6บาท15บาท)เมื่อเทียบกับรายได้ที่เป็นเงินและความจำเป็นในการใช้เงินของชาวบ้านที่มีอยู่น้อยมาก

ทางออกของปัญหานี้ก็คือ ชาวบ้านต้องขายข้าวให้แก่คนข้างนอกท้องถิ่น คือ "เจ๊กคุณ " แห่งบ้านท่าโพธิ์ ที่มาสร้างฉางข้าวไว้ที่ใกล้ๆวัดแล้วรับซื้อข้าวในพื้นที่นั้นแล้ว เมื่อน้ำหลากก็จะใช้เรือไฟลากเรือสนอม มาขนข้าวที่ท่าวัด ได้สร้างสถานที่ให้ชาวบ้านขนข้าวในราคาหาบละสตางค์ หรือในภาษาของชาวบ้านคือ "หาบสตางค์" ซึ่งในวันหนึ่งๆ ทำได้มากที่สุดก็ไม่เกินหนึ่งสลึง เพราะชาวบ้านต้องแก่งแย่งกันที่จะขนข้าวเพื่อที่จะได้เงินครบ ซึ่งหมายถึงว่าเขาไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานที่อื่น

การกำหนดราคาข้าว พวกพ่อค้าจะเป็นคนกำหนด ตามราคาที่เขาบอกว่าตามเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่เข้าใจ และขนาดที่ใช้ดวงนั้นชาวบ้านเป็นคนสานขึ้น¹¹⁰ แต่มีการให้เพิ่มเติมหรือลดราคาให้พ่อค้าที่สนิทกัน สรุปก็คือ พ่อค้าสามารถกดราคาได้อย่างเด็ดขาด นับเป็นการปรับตัวครั้งใหม่ที่สำคัญจากการผลิตเพื่อดูแลตนเองในพื้นที่ กลายเป็นผลิตเพื่อแลกเปลี่ยน โดยถูกกอบโกยและควบคุมจากข้างนอก จุดที่เปลี่ยนแปลงครั้งแรก นอกจากชาวบ้านต้องจ่าย"ค่าเสียหาย"คือหนี้ที่ชาวบ้านต้องจ่ายทุกปี ถ้าไม่จ่ายต้องหนีไปอยู่ที่อื่นหรือบุกเบิกที่ใหม่ ซึ่งแหล่งที่มาของความชั่วร้ายกับผู้กอบโกย คือความเป็นหนี้ที่เกิดขึ้นอันเป็นโคกนาฏกรรมซึ่งชาวบ้านได้แสดงออกมาในคำที่ว่า"บ่มีมูลหมาบขี้ บ่มีหนี้เขาบ่ถาม"¹¹¹

¹¹⁰ เป็นตะกร้าที่พ่อครูบ่าวบอกว่าเด็กโตเข้าไปนอนในนั้นได้

¹¹¹ อ่างแล้ว.พ่อใหญ่ ครูบ่าว คำทอง.

การปรับตัวของชาวบ้านในเวลานั้น เป็นการขยายพื้นที่ใหม่ขึ้นมาและบุกเบิกพื้นที่ใหม่ เพื่อปลดปล่อยพื้นที่ภายในของตนเอง มีข้อจำกัดอย่างมากในการขยายตัว เนื่องจากพื้นที่น้ำท่วมไม่ถึงหรือน้ำตื้นนั้นมีข้อจำกัดในการทำนามาก เพราะประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำ ในกรณีที่อยู่ไกลจากหนองมาก ๆ ชาวบ้าน ทั้งสามหมู่บ้านจึงหันไปบุกเบิกที่นาที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำชี(นาทาม)มากขึ้น เพราะให้ผลผลิตที่พอกินกว่าในการกระจายเวลาหนึ่งฤดูฝน จนทำให้นาทุ่งแพจะเป็นนาร้าง และบางครั้งรอบรั้วก็เลิกทำนาทุ่งไปเลย

การหันไปทำนาทามมาก ๆ ทำให้เกิดปัญหา เมื่อเกิดวิกฤติน้ำท่วม ชาวบ้านก็จะไม่ได้ข้าวในปีนั้นเลย ทางแก้ของชาวบ้านก็คือ หาปลาไปแลกข้าวจากบ้านที่ไม่ค่อยมีที่นา ปลาเช่น ปลาน้ำจืด ทำให้ความหมายของการประกันการมีอาหารกินเปลี่ยนไปจากกลอยมาเป็นปลาที่ส่งผ่านไปตามทางต่อท้อง ทำให้แม้ไม่ได้ทำนา แต่ก็สามารถมีข้าวกินโดยไม่ต้องกินกลอยแทนข้าว โดยคนในพื้นที่ปรับตัวตามสภาพดินฟ้าอากาศได้อย่างกลมกลืน คือ น้ำขึ้นปลามาก คนดอนกลอยใช้ความสามารถจับมาเพื่อเลี้ยงปากท้อง

จุดเปลี่ยนแปลงครั้งที่สอง ถึงแม้ว่าหลัง พ.ศ.2475 ไทเฮาไม่ต้องถูกรีดไถจากค่าเสียหายที่ทำให้ต้องขายข้าวและแรงงานให้คนจีนอย่างยากลำบากอีก แต่คลื่นของการรีดไถทรัพยากรอย่างบ้าคลั่งกว่าเดิมของไทเฮา กลับเริ่มก่อตัวขึ้นอีกครั้งเมื่อราวพ.ศ.2485 ซึ่ง “เจ็กสอน”คนจีนจากยโสธรมาตั้งบ้านพัก เพื่อแก่วาด (ลากอวน) เพื่อเอาปลาไปขายโดยจ้างชาวบ้านเป็นคนลากแล้วแบ่งปลาให้ เจ็กสอนเป็นเจ้าของเครื่องมือในการผลิตแล้วใช้กรรมวิธีเดิมคือการ(เหล่า)ขอแรง แต่มีจุดหมายใหม่ คือ“ไม่ใช่เพื่อการกินแต่เพื่อการขาย” เป็นหลัก นั่นเป็นการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ต่อน้ำชีครั้งใหญ่ของคนบ้านดอนกลอยคือ จากการผลิตเพื่อยังชีพและพักผ่อนสื่อสารมาเป็นความหมายใหม่คือ เพื่อการค้าอีกด้วย พื้นที่ทางวัฒนธรรมพระราชดำปู้ได้เรียนรู้เทคโนโลยีภายในพื้นที่ ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของตนเองว่า “ที่แรกคนบ้านเราก็อานาหนองกัน แต่คราวตั้งหมู่บ้าน มันเลยพากันอยู่ได้ พอคนหลายขึ้นก็ขยายไปตามหนองต่างๆ เกิดการแบ่งเป็นช่วงขึ้น ตอนนี้มีนาทุ่งเกิดมาแล้ว ต่อมาเห็นว่าพากันไปทำนาริมน้ำดีกว่ามันงาม เลยพากันขยายไปทางทามหลาย ที่นี้น้ำท่วมติดต่อกันหลายเลยมีพวกที่ขยายนาทุ่งและก็ทำนาทามด้วย แต่ก็กับทุกคนที่ทำได้เพราะที่มีจำกัด ในที่สุดมันก็ติดขัดหมด ไม่รู้จะทำอย่างไร ก็เลยพากันจับปลาไปหาข้าว พอดีเจ็กสอนพาแก่วาด ก็พากันว่ามันดีมันได้หลายก็เลยพากันแก่วาด ต่อมาก็พากันซื้อขวดกันเองเพราะอยากได้ปลาหลาย ๆ กว่าที่เขแบ่งให้ พอมีขวด บ่ได้ทำนาก็พออยู่ได้ เพราะว่ามันได้ปลาหลาย อย่างเช่นผัวแก่วาดเมียหาข้าวแต่ว่าคนที่ไปแก่วาดนั้นเห็นแก่ตัวบ่ได้ ถ้าเขาไม่ให้ไปแก่ด้วยก็จะลำบาก ไม่มีปลาไปหาข้าว”¹²

ต่อมาเมื่อเจ็กสอนตายไป ชาวบ้านจึงเริ่มซื้ออวนตาถี่จากในเมืองมาลาก้าง โดยมีการแข่งขันกับหมู่บ้านใกล้เคียง ในช่วงนี้มีการระดมหาปลากันทั้งวันทั้งคืน จนเมื่อ

¹² อ้างแล้ว. พ่อใหญ่มอน อินคะเน.